

Materiál na rokovanie
Národnej rady
Slovenskej republiky

Číslo: ÚV – 5272/2001

1296

M I L É N I U M

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike
na najbližších 15 až 20 rokov

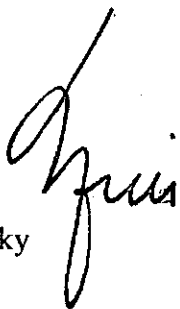
Návrh uznesenia

Národná rada Slovenskej republiky

- berie na vedomie Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov
- žiada vládu Slovenskej republiky predkladať na jej rokovanie každý druhý rok, vždy do konca decembra a to od roku 2004 Správu o stave školstva v Slovenskej republike, v ktorej bude obsiahnuté aj plnenie zámerov, ktoré z Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov vyplývajú.

Predkladá:

Mikuláš Dzurinda
predseda vlády
Slovenskej republiky

Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky		
Došlo: 24-01-2002		
Číslo: 211/021		
Poznámka	Referent	Príloha

Bratislava, január 2002

Predkladacia správa

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (ďalej len národný program) je vypracovaný na základe Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky z novembra 1998. Začalo sa na ňom pracovať v roku 1999. Tým, že bol národný program dva krát zverejnený na diskusiu, podarilo sa do jeho tvorby zapojiť učiteľov, pedagogické kolektívy, rodičov, orgány miestnej a školskej samosprávy, viaceré občianske združenia a nadácie, ako aj orgány štátnej správy v školstve na okresnej a krajskej úrovni.

V tejto súvislosti je možné konštatovať, a vyplýva to aj zo stanovísk, námietok a pripomienok, ktoré sme v rámci zverejnenia národného programu obdržali, že pedagogická verejnosť, rodičovská verejnosť, ale aj ostatná verejnosť sa s národným programom stotožňuje a podporujú ho.

MILÉNIUM

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov

ÚVOD

Programové vyhlásenie vlády SR z novembra 1998 uvádza:

"Vláda SR považuje výchovu a vzdelávanie za jednu zo svojich najvýznamnejších a trvalých priorit. Chce vytvoriť spoločnosť, v ktorej vzdelávanie bude zdrojom dlhodobej prosperity Slovenska, čo ovplyvní postavenie Slovenska v Európe, ako aj všestranný rozvoj osobnosti a uplatnenie každého občana.... Rozhodujúcu úlohu štátu vláda vidí v zastavení úpadku a vo vzostupnom koncepčnom rozvoji výchovy a vzdelávania, ako aj v zaistení rovnosti v prístupe k vzdelaniu... Vláda vytvorí dlhodobú koncepciu rozvoja výchovy a vzdelávania... tak, aby sa stala základom rozvoja školstva na najbližších 15-20 rokov bez ohľadu na striedanie vlád. V nadväznosti na koncepciu pripraví nový školský zákon (zákon o výchove a vzdelávaní)."

Koncepcia bola vypracovaná a postupne sa pretransformovala na Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (ďalej len národný program), ktorý sa vytvoril nielen s prihliadnutím na naše korene, históriu a súčasné podmienky a možnosti, ale vychádza aj z očakávaných požiadaviek a potrieb blízkej i vzdialenejšej budúcnosti. V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že národný program nie je vedeckou prácou plnou dôkazov, faktografických podkladov a pramenných odvolávok, s odpovedajúcim štýlom a slovníkom. Nie je ani dokonalým projektom, ktorý sa má iba prosto realizovať. Taká aspirácia by bola v rozpore s moderným vnímaním strategického plánovania a riadenia, pre ktoré je akýkoľvek text o stratégii skôr súborom zámerov, stále podliehajúcim korekciám podľa rýchlo sa meniacej skutočnosti. Vzniká teda ako otvorený, živý dokument, ktorý sa neustále mení a upravuje; obsahuje strategickú víziu kľúčových problémov, ich väzieb a najmä akcií, ktoré by mali viesť k tomu, aby sme na historickej križovatke súčasných záujmov a perspektívnych potrieb našej spoločnosti nielen nezablúdili, ale pokiaľ možno postupovali čo najrýchlejšie k najlepšej novej pozícii medzi porovnateľnými, predovšetkým podobne veľkými európskymi štátmi.

Národný program tak, ako každý koncepčný materiál, stojí na dvoch základných princípoch - *vízia* (koncepcia, program) a *zdroje* (ľudia, financie). Možné stratégie rýchleho rozvoja moderného vzdelávacieho systému na Slovensku sú silne limitované najmä kritickým nedostatkom finančných zdrojov. Pre zabezpečenie nutných zmien vo výchove a vzdelávaní je preto nevyhnutná finančná a politická podpora štátnych aj samosprávnych orgánov, podnikov, sociálnych partnerov, strán, občianskych združení i jednotlivcov. Konkretizáciou tejto podpory je na centrálnej úrovni zabezpečenie potrebných zdrojov, približujúcich sa k európskemu štandardu a prijatie reálnych opatrení na zabezpečenie vitálnych funkcií systému.

1. SÚČASNÝ STAV VÝCHOVY A VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU

1.1. Charakteristika systému vzdelávania v SR (údaje sú zo školského roku 1999/2000):

Materské školy a špeciálne materské školy zabezpečujú výchovu a vzdelávanie detí predškolského veku. Máme 3310 materských škôl, z toho 11 súkromných a 9 cirkevných. Materské školy navštevuje 161 818 detí. V 87,5% je výchovný jazyk slovenský, v 8,3% maďarský (275 MŠ) a v ostatných iné výchovné jazyky. V materských školách vyučuje 15 807 učiteliek (ani jeden muž).

Počet a podiel materských škôl s vyučovacím jazykom je nasledovný:

- slovenským	2896	87,5%
- maďarským	275	8,3%
- ukrajinským	34	1%
- slovenským a maďarským (spoločná správa)	102	3,1%
- slovenským a ukrajinským (spoločná správa)	3	0,1%

Základné školy navštevuje 671 706 žiakov, máme 2471 ZŠ z toho 92 cirkevných a 4 súkromné základné školy. Na ZŠ vyučuje 40 950 učiteľov, z čoho je 34 155 žien (83,4%).

Počet a podiel škôl s vyučovacím jazykom je nasledovný:

- slovenským	2160	87,4%
- maďarským	273	11,1%
- ukrajinským	8	0,3%
- nemeckým	1	0,04%
- bulharským	1	0,04%
- slovenským a maďarským (spoločná správa)	28	1,1%

Stredné školy – gymnáziá: Gymnázia navštevuje spolu 76 662 žiakov (vrátane gymnázií s osemročným štúdiom). Máme 209 gymnázií, z toho 17 súkromných a 36 cirkevných.

Počet a podiel gymnázií s vyučovacím jazykom je nasledovný:

- slovenským	184	88%
- maďarským	15	7,2%
- ukrajinským	1	0,5%
- bulharským	1	0,5%
- slovenským a maďarským (spoločná správa)	8	3,8%

Na gymnáziách pôsobi 6 165 interných učiteľov a 1 000 externých učiteľov.

Stredné odborné školy navštevuje 99 070 žiakov. Máme ich 379 z toho 27 súkromných a 11 cirkevných.

Počet a podiel škôl s vyučovacím jazykom je nasledovný:

- slovenským	351	92,6%

- maďarským	7	1,9%
- slovenským a maďarským (spoločná správa)	20	5,3%
- slovenským a ukrajinským (spoločná správa)	1	0,3%

Na SOŠ vyučuje 10 184 interných učiteľov (68,6% žien) a 3069 externých učiteľov.

Stredné odborné učilištia a učilištia navštevuje 102 522 žiakov. Máme 361 SOU z toho 10 súkromných a 5 cirkevných.

Počet a podiel škôl s vyučovacím jazykom je nasledovný:

- slovenským	329	91,1%
- maďarským	7	1,9%
- slovenským a maďarským (spoločná správa)	25	6,9%

Iba 2740 žiakov sa pripravuje na svoje povolanie pre konkrétnu právnickú alebo fyzickú osobu, čo je 2,7 %. Na SOU vyučuje 5882 interných učiteľov (65,1 % žien), 5609 majstrov odbornej výchovy (40 % žien) a 1034 externých učiteľov.

Vysoké školy – máme 23 vysokých škôl (z toho jedna je súkromná, 2 vojenské, jedna policajná a jedna cirkevná – katolícka univerzita v Ružomberku), ktoré majú 95 fakúlt a všetky sú univerzitného typu. Študuje v nich 88 192 študentov denného štúdia a 29 103 externého štúdia. Na VŠ vyučuje 9049 interných učiteľov (38,8 % žien) a 2085 externých učiteľov.

V systéme sú aj **osemročné gymnáziá**, ktoré integrujú základnú a strednú školu do jedného celku. Máme 158 gymnázií s osemročným štúdiom, z toho 11 súkromných a 29 cirkevných. Navštevuje ich 32 895 žiakov, čo predstavuje 42,9 % všetkých žiakov gymnázií. Osemročné gymnáziá navštevuje 6,86 % populácie všetkých žiakov vo veku zodpovedajúcom 5. – 8. ročníku ZŠ. Podiel novoprijatých žiakov do prímj osemročného gymnaziálneho štúdia predstavuje približne 8 % žiakov základných škôl z populačného ročníka.

Špeciálne školy navštevuje 30 736 žiakov (3,7 % všetkých žiakov vo veku povinnej školskej dochádzky). Máme 381 špeciálnych škôl, z toho 2 súkromné a 5 cirkevných špeciálnych škôl. V špeciálnych školách vyučuje 4337 interných učiteľov (84,16 % žien), 552 majstrov odbornej výchovy (58,5 % žien), 1671 vychovávateľov, zdravotníckych zamestnancov, psychológov (90,3 % žien) a 128 externých učiteľov. V materských školách bolo k 15.9.2000 individuálne integrovaných 1266 detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP), v základných školách 6481 žiakov a v stredných školách 303 žiakov.

V **základných umeleckých školách** je 95 561 žiakov. Máme 194 základných umeleckých škôl, z toho 17 súkromných a 3 cirkevné. Vyučuje v nich 3498 interných učiteľov (70,3 % žien) a 856 externých učiteľov.

Školské zariadenia rozdeľujeme na:

- **výchovno-vzdelávacie zariadenia** (predškolské zariadenia, školské kluby, školské strediská záujmovej činnosti, centrá voľného času, domovy mládeže a školy v prírode). Centier voľného času a stredisk záujmovej činnosti sme mali v roku 1999/2000 na Slovensku 142. Pracuje v nich 2437 pracovníkov z toho 1014 interných. Máme 38 škôl v prírode v ktorých pracuje 34 pedagogických pracovníkov a 381 prevádzkových pracovníkov. Máme 118 domovov mládeže v rezorte školstva, z toho 106 štátnych, 2 súkromné a 10 cirkevných. Celkove je v nich ubytovaných 13842 žiakov. Výchovno –

vzdelávaciu činnosť vykonáva 445 vychovávateľov (z toho 383 žien) a 46 pomocných vychovávateľov,

- **poradenské a špeciálne výchovné zariadenia** zákon NR SR č. 279/1993 o školských zariadeniach rozdeľuje na a) zariadenia výchovnej prevencie, ktorými sú centrá výchovnej a psychologickkej prevencie, liečebno-výchovné sanatória a diagnostické centrum; b) zariadenia náhradnej výchovy, ktorými sú reedukačné domovy. Pedagogicko-psychologické poradne a zariadenia špeciálno-pedagogického poradenstva, t.j. detské integračné centrá a špeciálno-pedagogické poradne patria do systému poradenských zariadení. Do tohoto systému patria:

výchovný poradca, školský psychológ, špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg, školský logopéd, koordinátor prevencie; pedagogicko-psychologická poradňa, špeciálno-pedagogická poradňa, detské integračné centrum; centrum výchovnej a psychologickkej prevencie, liečebno-výchovné sanatórium, diagnostické centrum; reedukačný detský domov, reedukačný domov pre mládež. V centrách výchovnej a psychologickkej prevencie, pedagogicko - psychologických poradniach, liečebno - výchovných sanatoriách a detských integračných centrách pracovalo v roku 1999/2000 v 115 zariadeniach spolu 1280 pracovníkov. Interných je 1128. Z celkového počtu je 30,5 % pedagogických pracovníkov, 85,5 % žien.

- **záujmovo - vzdelávacie zariadenia** (členia sa na: jazykové školy, štátne jazykové školy a štátny stenografický ústav). Ich celkový počet je 28 a navštevuje ich 22 812 poslucháčov.
- **školské účelové zariadenia** - ťažiskom v tejto oblasti sú zariadenia školského stravovania, ktorých je 4 657 a ich prevádzku využíva 168 380 stravníkov. ďalej sú to zariadenia praktického vyučovania, ktorý je 61, školské výpočtové strediská, ktorých je 5 a školské hospodárstva.

Celkove z počtu 1,231 milióna detí, žiakov a študentov (23 % obyvateľstva SR) je ich v predškolských zariadeniach 13,1 %, v ZŠ 54,6%, v dennom štúdiu na stredných školách 22,6%, špeciálnych školách 2,5% a v dennom štúdiu na vysokých školách 7,2 %. 23,5% žiakov v stredoškolskom veku navštevuje gymnáziá, 38,6 % SOŠ, 37,2% SOU a 0,7% špeciálne stredné školy. 81,4% žiakov navštevuje stredné školy, ktoré sa ukončujú maturitnou skúškou. V školskom roku 1999/2000 ukončilo strednú školu s maturitou 69,1% všetkých stredoškolákov. Do prvého ročníka vysokých škôl bolo prijatých 22 866 študentov, čo predstavuje 25,5% populačného ročníka. Na školách v SR pôsobí 87 177 interných učiteľov (z toho je 82,2 % žien), 9125 vychovávateľov a pomocných vychovávateľov, 6213 majstrov odbornej výchovy a 10 897 externých učiteľov. Dohromady je to **113 421 pedagogických pracovníkov.**

1.2. Klady vývoja školstva od roku 1990

Najväčším výdobytkom zmien v roku 1989 bolo získanie slobody, nastolenie demokratického režimu, otvorenie sa svetu. Táto zmena priniesla víziu mnohých možností, priniesla aj reálnu nádej čo najrýchlejšie zmeniť zastaralé stereotypy a závislosti a rýchle napredovať ľudsky, sociálne, ekonomicky. Bola to aj výrazná šanca pre školstvo, výchovu a vzdelávanie. Sny a možnosti sa za desať rokov nenaplnili tak, ako sme to očakávali a v čo sme dúfali.

Kladom ale je, že:

- všetky školy sa odideologizovali od manifestne prezentovanej komunistickej ideológie, zrušilo sa ideovopolitické vzdelávanie učiteľov, hoci sa nepodarilo školy celkom odpolitizovať,
- založili sa neštátne školy – súkromné, cirkevné,
- školy majú možnosť získať právnu subjektivitu, čo vyplýva zo zákona,
- v niektorých školách sa experimentálne overovali alternatívne programy a založili sa aj prvé alternatívne školy vychádzajúce najmä z humanistickej filozofie (Waldorfské školy, Integrované tematické vyučovanie, Rogersiánske, Otvorené školy, THV školy a pod.),
- aj napriek tomu, že poklesol počet materských škôl a detí v nich, materské školy majú kvalitný výchovný program, posilnila sa kompetencia riaditeľiek, čím ďalej tým viac učiteľiek materských škôl má vysokoškolské vzdelanie. Slovensko si udržovalo vysoký, takmer 90% podiel zaškolenosti 5-ročných detí v MŠ,
- relatívne dobre je vybudovaný a funguje systém základných škôl,
- zaviedlo sa uplatnenie slovného hodnotenia žiakov na I. stupni ZŠ a v predmetoch výchovného zamerania na II. stupni ZŠ,
- vydávajú sa alternatívne učebnice, napr. šlabikár,
- umelecké školstvo vrátane základných umeleckých škôl má vysokú úroveň, ktorá je aj v zahraničí oceňovaná,
- redukoval sa obsah učebných osnov pre ZŠ a SŠ. Školy majú možnosť modifikovať časové dotácie pre predmety o 10 % a obsah učiva až o 30 %; SOŠ a SOU majú možnosť modifikovať učebný plán v rozsahu 10% a obsah učiva až o 30% (netýka sa to gymnázií),
- vydali sa nové učebné plány pre ZŠ a SŠ; posilnila sa výučba cudzích jazykov a zaviedol sa vyšší počet voliteľných predmetov,
- v učebných osnovách všeobecnovzdelávacích predmetov ZŠ a gymnáziách je vyčlenené základné učivo a v nadväznosti naň sú pripravované a overujú sa vzdelávacie a výkonové štandardy. Následne sa pripravuje a overuje nový model maturitnej skúšky,
- zaviedlo sa bilingválne štúdium na viacerých stredných školách,
- na SOŠ a SOU sa zaviedli viaceré nové učebné a študijné odbory. Na 20 pilotných školách sa overoval program PHARE najmä s dôrazom na výučbu cudzích jazykov a skupinovú prípravu, na 6 SOŠ sa v spolupráci s Holandskom overoval model vyššieho odborného štúdia, na 3 SOU sa overoval modulárny systém vzdelávania v spolupráci so Škótskom,
- experimentálne bol overený projekt WHO a EÚ Zdravé školy (Školy podporujúce zdravie), ktorý sa na školách ďalej realizuje,
- boli vypracované niektoré výchovné programy zamerané na výchovu a vzdelávanie rómskych detí,
- realizuje sa nová koncepcia vyučovania dejepisu, vypracovali sa nové učebnice dejepisu,
- posilnilo sa environmentálne vzdelávanie,

- naši žiaci, najmä gymnázií a stredných odborných škôl, dosahujú v medzinárodných súťažiach popredné umiestnenia najmä v informatike, programovaní, matematike, fyzike, a žiaci SOU v odborných zručnostiach,
- zaviedli sa dve kvalifikačné skúšky pre učiteľov a vypracoval sa program ďalšieho vzdelávania pedagogických pracovníkov na zvýšenie ich odbornej spôsobilosti, ktorého základné formy a postupnosti sú definované vo vyhláške MŠ SR č.42/1996 Z. z.,
- vysoké školy získali akademické práva a slobody,
- postupne sa skvalitňuje pregraduálna príprava budúcich pedagógov aj tým, že sa vydáva u nás a v Čechách pomerne dosť kvalitných učebníc a literatúry z oblasti pedagogiky, psychológie; zavádza sa na vysokých školách kreditný systém štúdia, čo umožňuje väčšiu možnosť voľby predmetov a zameraní študentov, čo by mohlo zvýšiť ich motiváciu pre prácu,
- vysoký je záujem mládeže o štúdium na vysokých školách. Nárast počtu prijatých študentov na vysoké školy v porovnaní s rokom 1990 je 1,7 násobný a dosahuje 25,5 % populácie 18-ročných. Napriek tomu nie je možné uspokojiť všetkých záujemcov o vysokoškolské štúdium, lebo na vysoké školy sa hlási viac ako 50 % maturantov,
- napriek veľkým problémom a nízkym platom, pracuje zatiaľ v školstve ešte veľa zaniatených ľudí ochotných a schopných sa rozvíjať a pomáhať pri rozvoji školstva,
- legislatívne sa upravila integrácia žiakov s postihnutím do systému "štandardného" školstva; vytvoril sa typ "praktickej školy" pre žiakov s mentálnym postihnutím, ktorým ich postihnutie neumožňuje úspešne absolvovať prípravu v odbornom učilišti; zaviedol sa strešný pojem pre všetkých žiakov s postihnutím a to "žiak so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami" a odstránilo sa označenie "osobitná" a "pomocná" škola, ktoré mali pejoratívny kontext,
- zriadili sa špeciálne triedy v bežných školách pre deti so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami; uplatňuje sa pozitívna diskriminácia pri prijímaní žiakov so zmenenou pracovnou schopnosťou na školy,
- vytvorilo sa legislatívne prostredie na vznik a fungovanie systému špeciálno-pedagogického poradenstva, špeciálnych škôl, školských zariadení a spresnila sa legislatívne činnosť výchovného poradenstva a poradenských zariadení
- odstránila sa možnosť oslobodzovania od povinnej školskej dochádzky, čím sa v Slovenskej republike vytvorili legislatívne podmienky na jej zaradenie medzi krajiny so 100 % zaškolenosťou všetkých občanov,
- vytvorila sa nezávislá školská inšpekcia,
- boli vypracované nové výchovno – vzdelávacie programy v domovoch mládeže, napr. "Tvorivo – humanistický model výchovy v domovoch mládeže",
- Slovensko bolo prijaté do IEA – Medzinárodnej asociácie pre meranie a hodnotenie vzdelávacích výsledkov a významná je aj naša účasť v projektoch TIMSS, CE, SITES.

1.3. Nedostatky vývoja školstva od roku 1990

Očakávania z možností otvoreniu sa slobode, demokracii a svetu sa nenaplnili.

Vzdelanostná úroveň obyvateľstva nie je taká, ako sme si predstavovali a projektovali. V SR je veľmi málo ekonomicky činného obyvateľstva (vek od 25 do 64 rokov) s terciárnym vzdelaním (pomaturitným) a to iba 10 %. V Kanade má terciárne vzdelanie až 48 % obyvateľstva, v USA 26,6%, v Holandsku 24,2%, v Nórsku 23,7 %). V priemere v EÚ má terciárne vzdelanie 21% obyvateľstva vo veku od 25 do 64 rokov, u nás len spomínaných 10 percent ! (Prameň : Education at a Glance, 1998. Údaje sú z roku 1996 a údaje za Slovensko vložili autori).

Rovnako prijímanie maturantov na vysoké školy, do terciárnej sféry vzdelávania (25,5 % v roku 1999 u nás) je pod priemerom krajín EÚ, ale aj vyspelých krajín sveta, kde čísla dosahujú od 30 až do 50 %.

Počet maturantov (69,1 %) je tiež nízky. Priemer maturantov z populačného ročníka vo vyspelých krajinách je okolo 80 %. Pomer študentov na gymnáziách v porovnaní so SOU a SOŠ je nevyhovujúci (len 16,8 % na gymnáziách, 37,4 % na SOŠ a 44,0 % na SOU).

Priemerná dĺžka školskej dochádzky (vzdelávania) absolventov škôl, ktorí končili štúdium v roku 1996 je v EÚ 17,4 roka. Slovensko nevykazuje presnejšie údaje, ale pokiaľ extrapolujeme z Čiech, je to 14,7 roka, čo by bolo menej o 2,7 roka ako priemer v EÚ. U nás sa za posledné roky skrátila povinná školská dochádzka pôvodne z desať rokov na deväť a v súčasnosti sa predĺžila znovu na 10 rokov.

Podľa prieskumu uskutočneného v novembri 1997 agentúrami IRI a FOCUS je viac ako 74% mladých ľudí vo veku 15 až 25 rokov presvedčených, že úroveň školstva na Slovensku sa zhoršuje (Spektrum, 1998, s. 10). V prieskume (I.Turek et al., 1999) až 70,1% pedagogických pracovníkov vyslovilo názor, že celková situácia v školstve (ich motivácia k práci, pracovná atmosféra, platové podmienky, výsledky výchovy a vzdelávania) je v súčasnosti horšia alebo oveľa horšia ako pred novembrom 1989. Tieto, a ďalšie údaje, indikujú, že naše školstvo má závažné problémy, ktoré možno označiť za krízové.

Financovanie školstva je najbolestivejšou stránkou súčasného výchovno – vzdelávacieho systému na Slovensku. Charakteristickým znakom vzdelávacej politiky EÚ je zvyšovanie kvality vzdelávania. Žiaľ, v SR je to skôr naopak. Podmienky vzdelávania v SR a v dôsledku toho aj jeho kvalita sa neustále zhoršujú. **V SR tvoria výdavky na školstvo a vedu iba 3,7% HDP**, kým priemer v EÚ je **6,3 % HDP**. Priemerná mzda v školstve, ktoré má zo všetkých odvetví národného hospodárstva najviac vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, je druhá najnižšia (po rezorte poľnohospodárstva a lesníctva) a v rokoch 1994 až 1999 zaostáva za priemernou mzdou v národnom hospodárstve o 13 až 17 %, pričom trend zaostávania sa neustále prehĺbuje. Mieru spoločenského ohodnotenia povolania vyjadruje pomer zárobku k hrubému domácomu produktu (HDP) na hlavu. Priemer pomeru platu učiteľov k HDP na hlavu je v štátoch OECD 1,60, čo znamená, že **plat učiteľa v štátoch OECD je o 60 % vyšší ako HDP na hlavu v týchto štátoch**. V SR bol tento pomer v roku 1997 u učiteľiek materských škôl iba 0,71, (výrazne finančne sú nedocenené učiteľky materských škôl s vysokoškolským vzdelaním), u učiteľov ZŠ 0,91, u učiteľov gymnázií 1,04, učiteľov SOŠ 1,02 a učiteľov vysokých škôl 1,23.

Zo štátov OECD a EÚ vydávalo na školstvo z HDP menej iba Grécko a Turecko, na vysoké školstvo len Luxembursko (ale väčšina luxemburských študentov študuje v zahraničí). V roku 1999 vydávalo menšiu časť HDP na vysoké školy v Európe iba Rumunsko a Bulharsko. Financovanie školstva má pritom reálne klesajúcu tendenciu. Napríklad výdavky na jedného študenta vysokej školy v roku 1997 tvorili iba 38 % výdavkov z roku 1990. Rozpočet pre školstvo nestačí pokryť ani prevádzkové náklady škôl a školských zariadení, pritom mnohé školy sú v havarijnom stave, nie sú prostriedky na nákup nových pomôcok. Nedostatkom financovania školstva je nielen nízky podiel HDP na školstvo a

vedu v porovnaní s krajinami EÚ a OECD, ale aj nevyhovujúci systém rozpisu štátneho rozpočtu kapitoly školstva, nakoľko nemotivuje školy a úrady k hospodárnosti, lebo pri rozpise sa vychádza z výdavkov v minulom období.

Slabé financovanie školstva sa odráža aj **na platoch pedagogických pracovníkov**. V porovnaní s platmi učiteľov v EÚ sú platy našich učiteľov podstatne nižšie. Ale aj český učiteľ poberá dvojnásobný plat ako slovenský. V prepočte na slovenské koruny je priemerná mzda učiteľa v Čechách okolo 15 tisíc. V materskej škole 10 tisíc, základnej škole 12 500, strednej škole 14 tisíc, na gymnáziách okolo 15 tisíc a na vysokých školách 16 800 korún. Pracovné úväzky učiteľov základných a stredných škôl v SR sú pritom vyššie ako vo väčšine štátov EÚ. Porovnanie absolútnych miezd je niekedy kritizované a preto uvedieme porovnanie relatívnych miezd. Pri porovnaní možnosti nákupu jednotlivých druhov tovaru v Nemecku, Rakúsku a v SR podľa povolani je situácia najnepriaznivejšia u učiteľov. Napr. stavebný robotník v SRN si môže kúpiť za svoj mesačný plat 4,3 krát viac potravínových košov ako stavebný robotník v SR; kuchár v SRN 4,2 krát viac, ako kuchár v SR, klampiar 3,5 krát viac, strojuvodiaci iba 2,9 krát, ale učiteľka materskej a základnej školy v SRN si môžu kúpiť za svoj mesačný zárobok až 6,9 (!) krát viac potravínových košov *, ako učiteľky týchto typov škôl na Slovensku. Učiteľ na vysokých školách v Nemecku až 7,94 (!) krát viac potravínových košov ako vedecko-pedagogický pracovník, učiteľ vysokej školy v SR.

Dôsledkom nedostatočného ocenenia práce učiteľov a vychovávateľov a nedostatočného financovania školstva je kritický stav školstva v Slovenskej republike umocnený aj **odchodom učiteľov** z tohoto povolania. Učiteľia (často tí najlepší) odchádzajú zo školských služieb. V súčasnosti až **34,78 % vyučovacích hodín na základných a stredných školách sa odučí nekvalifikovanými učiteľmi** ! V školstve pôsobí 10 % dôchodcov.

Na základných školách splňa **kvalifikačné požiadavky** iba 70,68 % učiteľov, pričom v niektorých okresoch na prvom stupni pôsobí viac ako polovica **nekvalifikovaných učiteľiek**. Na stredných školách je kvalifikovanosť iba 68,96 % a na špeciálnych školách je najhoršia – len 46,65 % je kvalifikovaných pracovníkov. Kvalifikovanosť vyučovania anglického jazyka na ZŠ je len 52,86 %, nemeckého jazyka 58,78 %.

Hrozivá je veková štruktúra učiteľov. Do školstva prichádza ročne iba 5,5 % nových učiteľov a tých, ktorí odchádzajú, alebo idú do dôchodku, nemá kto nahradiť. Mnohí učiteľia aby si zarobili na živobytie majú ešte ďalšie zamestnanie. 90 % učiteľov má záujem o výcvik na prekonanie stresu, 50 % má zvýšený cholesterol, 30 % problémy s krvným tlakom, 40 % tých, ktorí dlhšie ako 20 rokov učia je neurotických a viac ako 25 % demotivovaných ("vyhorených"). Štát nevytvára podmienky pre revitalizáciu psychických a fyzických síl učiteľa a všeobecne klesol sociálny status pedagogického pracovníka. Ako môže nekvalifikovaný, nemotivovaný, neurotický, rezignovaný učiteľ vychovávať aktívnych, samostatných, tvorivých, zapálených, spokojných a na školu a vzdelanie tešiacich sa žiakov a študentov ?

V školstve sa neuskutočňovala vždy odborná, profesionálna **riadiaca a personálna politika**. O výbere riadiacich pracovníkov rozhodovali viackrát namiesto odborných a morálnych predpokladov aj stranícka príslušnosť, vernosť, oddanosť, kamarátstvo a pod. Zmena politického vedenia štátu sa odzrkadľuje na zmene obsadenia väčšiny vedúcich funkcií. Amatérske riadenie školstva výrazne prispieva k súčasnému krízovému stavu. Ani jedna z navrhovaných koncepcií školstva (Duch školy; Konštantin) sa nezačali ani realizovať, pretože ďalšia vláda ich zavrhol. Chýbajú objektívne, validné informácie o kvalite nášho školstva. Zrušenie špecializovaných školských správ považujeme za negatívum vývoja, nie len preto, že je to konštatované Programovým vyhlásením vlády SR,

ale aj empirické analýzy a teória riadenia prinášajú argumenty pre špecializovanú štátnu správu v školstve.

Veľmi závažné sú nedostatky v *kurikule* (obsah učiva a vyučovacie postupy). Značná časť mládeže opúšťa školu s vedomosťami a zručnosťami, schopnosťami a postojmi, ktoré nie sú dostatočne využiteľné na trhu práce a táto časť mládeže rozširuje rady nezamestnaných a frustrovaných občanov. Naznačuje to, že škola učí žiakov niečo iné, ako je potrebné v živote, že škola je o niečom inom, ako je život. Kvalitne spracované nové kurikulum môže byť jedným z faktorov spôsobujúcich väčšiu flexibilitu uplatnenia absolventov stredných škôl na trhu práce. Explózia informácií a technológií ich prenosu vyvolali to, že tvorcovia osnov a učebníc sa snažia čo najviac poznatkov dostať do učiva a tak sú predimenzované učebné osnovy i učebnice informáciami, a vytvárajú sa predpoklady pre preťažovanie žiakov a učiteľov. To vedie aj k tomu, že učiteľ len vysvetľuje látku a skúša žiakov, nemá čas a priestor na kvalitné precvičenie učiva, žiaci na jeho pochopenie a tieto deformácie sa prejavujú v neurotizácii učiteľov, žiakov, v odpore k učeniu sa, vzdelávaniu. Učebné osnovy neobsahujú explicitne vyjadrené základné učivo ani nie je jasné a jednoznačne čo má byť merateľným výsledkom osvojenia si učiva. Dávajú odpoveď čo učiť, ale nie prečo, ako a k akým výsledkom sa má prísť. Obsah učiva nie je dostatočne diferencovaný pre žiakov slabších a nadaných. Obsah učiva je predimenzovaný na všetkých druhoch a typoch škôl, čo znemožňuje vnútornú diferenciáciu žiakov, ale aj venovanie sa slabším žiakom, zavádzanie inovácií do metód vzdelávania, bráni to uplatňovaniu humannejšieho prístupu učiteľov k žiakom, atď. Aj keď boli urobené niektoré pokusy o vyčlenenie základného učiva na ZŠ a SŠ, najmä vo všeobecno-vzdelávacích predmetoch, chýbalo a chýba vyhodnotenie efektívnosti používania princípu práce so základným učivom. Napriek častej kritike kurikula, doteraz sa práce na kurikulárnej transformácii ani nezačali. Absentuje objektivizácia merania a hodnotenia výsledkov výchovy a vzdelávania.

V obsahu vzdelávania sa nezohľadňujú v plnej miere kritériá a princípy trvalo udržateľného rozvoja, pretrvávajú dôraz len na ochranu prírody, absentuje výchova k rešpektovaniu ekologických, environmentálnych, ekonomických aj sociálnych a politických aspektov v ich vzájomnej prepojenosti pri výchove k zodpovednému konaniu v životnom prostredí.

Na gymnáziách u nás študuje v porovnaní so štátmi EÚ a kandidujúcimi štátmi na vstup do EÚ, okrem Čiech, najmenej žiakov – len 16, 8 %. Ostatní maturujú na SOU a SOŠ.

Za nedostatok považujeme vysoký počet žiakov v gymnáziách s osemročným štúdiom. V školskom roku 1999/2000 to bolo až 42,9 % zo všetkých žiakov gymnázií. Súhlasíme s názorom komisie expertov OECD (ktorí odporučili v Čechách zrušiť osemročné a šesťročné gymnázia), že tieto gymnázia obmedzujú základný princíp demokracie – rovnosť šanci, spravodlivosť v prístupe ku vzdelaniu, segregujú žiakov, negatívne ovplyvňujú kvalitu vzdelávania na ZŠ, degradujú ich na školy druhého rádu, menia postavenie stredného odborného školstva a majú aj negatívny dopad na kvalitu vzdelávacieho systému ako celku. Často sa používajú stredoškolské metódy vo výučbe v prvých ročníkoch gymnázií s osemročným štúdiom. Za nedostatok považujeme spôsob prijímania žiakov na gymnázia s osemročným štúdiom a nemožnosť preradenia žiakov z tohoto typu štúdia na iné školy. Je možné akceptovať existenciu osemročných gymnázií ako výberových škôl v nižšom počte a s možnosťou prechodov, prestupnosti žiakov. Špecifikum osemročných gymnázií potom bude definované najmä v rozšírení voliteľných predmetov a vyššej náročnosti v školskom kurikule.

Nedostatočné je prepojenie SOU a SOŠ s hospodárskou sférou, podnikmi. Iba 2,7 % žiakov SOU sa pripravuje na svoje povolanie pre konkrétnu právnickú alebo fyzickú osobu.

Osnovy sú vypracované väčšinou bez prihliadania na to, čo potrebuje trh práce, čo tiež spôsobuje veľkú nezamestnanosť absolventov týchto škôl, i keď osnovy, kurikulum prirodzene nie sú jedinou príčinou nezamestnanosti absolventov týchto škôl. Účasť sociálnych partnerov pri projektovaní odborného vzdelávania je nízka. Štruktúra učebných a študijných odborov na SOU a SOŠ je nevyhovujúca. Dvojkoľajnosť riadenia stredného odborného vzdelávania (SOV) neprispieva ku kvalite. Kurikulá na týchto školách nie vždy pružne reagujú na potreby trhu práce a to najmä z dôvodu zdĺhavého administratívneho procesu ich schvaľovania. Sieť SOU a SOŠ je značne roztrieštená. V malom meste existuje viacero SOU, SOŠ s tým istým odborom, a absolventi potom nenachádzajú uplatnenie na trhu práce. Za následok to má aj neefektívne využívanie finančných zdrojov. Žiaci sa musia rozhodovať o svojom budúcom povolání ešte v nízkom veku. Prestupy z SOU na SOŠ a gymnázium sú skoro nemožné. SOU a SOŠ sa slabo podieľajú na ďalšom vzdelávaní, rekvalifikáciách dospelých. Nie sú vytvorené legislatívne podmienky ani tlak na zamestnávateľov zabezpečovať si odbornú prípravu na povolanie. Ani v jednom štáte EÚ sa nevzdeláva v odbornom vzdelávaní na vyššej strednej škole (u nás SOU a SOŠ) také veľké percento žiakov ako v SR. V EÚ navštevuje strednú všeobecnovzdelávaciu školu až 2,2 krát viac žiakov príslušného populačného ročníka ako v SR. Trend je klásť väčší dôraz na všeobecné vzdelávanie na stredných školách ("najlepšie odborné vzdelanie je dobré všeobecné vzdelanie").

Televízia propagáciou násilia, agresie a pseudohodnot má negatívny vplyv na deti a mládež. Za obdobie 1989 – 1997 bol nárast kriminality vo veku 6 – 18 rokov 76 percentný ! Prudký je nárast drogovej závislosti vrátane gamblerstva. Každý štvrtý stredoškôľák už skúsil drogy. V hodnotovej orientácii mládeže sú na prvom mieste peniaze aj to ľahko zarobené (prieskumy hodnotových preferencií mládeže uskutočnené na Pedagogickej fakulte UK), ale preferujú sa tiež také hodnoty, ako rodina, deti, manželstvo. 44 % z nezamestnaných je mládež vo veku do 30 rokov. Až 87 % učiteľov tvrdí, že správanie sa žiakov za posledných desať rokov sa zhoršilo najmä na druhom stupni ZŠ a na stredných školách.

Postavenie neštátnych škôl je neuspokojivé, ich financovanie je neprehľadné, bez normatívo, na rozdiel od štátnych škôl nenárokovateľné, čím je porušený princíp konkurencie škôl; nejednoznačná je aj legislatíva o zriaďovaní neštátnych škôl. Podpora vzniku cirkevných a súkromných škôl a výchovných zariadení by mala ísť súbežne so spresňovaním ich financovania a hodnotenia výchovno – vzdelávacích výsledkov. To by vytvorilo predpoklady pre zdravú konkurenciu neštátnych škôl so štátnymi, ale aj medzi jednotlivými školami.

Systém výchovy a vzdelávania vo voľnom čase pre deti a mládež nie je dostatočne rozpracovaný. V systéme výchovy neexistuje previazanosť formálneho a neformálneho a záujmového vzdelávania. Problémom väčšiny domovov mládeže je nedostatočné materiálne zabezpečenie pre výchovno – vzdelávaciu prácu so žiakmi, výrazne nižšie finančné zabezpečenie oproti ostatným školám. Za závažný problém možno považovať nejasnú problematiku ubytovania vysokoškôľákov spolu so stredoškôľákmi v ich domovoch mládeže. Školské kluby sú ohrozené nedostatkom kvalifikovaných pracovníkov, zvyšovaním počtu žiakov v oddeleniach a prepúšťaním vychovávateľov. Odchod kvalifikovaných vychovávateľov je podmienený aj ich nezrovnoceneným postavením voči ostatným pedagogickým pracovníkom. Centrá voľného času sú prístupné len pre nízky počet detí a mládeže, ktorí žijú v mestách, pretože na vidieku nie sú zriaďované. Kvalita práce v centrách voľného času trpí z dôvodu nedostatku kvalifikovaných pracovníkov ako aj z nedostatkov technického a materiálneho vybavenia. Centrá voľného času nie sú v dostatočnom rozsahu prístupné aktivitám mimovládnych občianskych združení detí a mládeže, ktoré by mohli do činnosti priniesť viac nových trendov a aktivít. Chýbajú kvalifikovaní sociálni pracovníci,

štát venuje malú starostlivosť kvalitným dobrovoľným pracovníkom pre prácu s deťmi a mládežou. Správa Slovenského výboru UNICEF konštatuje, že ako celkove, tak aj v jednotlivých oblastiach, je starostlivosť o voľný čas detí a mládeže zo strany štátu horšia ako pred rokom 1989. Chýbajú vysokoškolsky vzdelaní, dobre pripravení pedagógovia voľného času.

Súčasný systém špeciálno-pedagogickej, psychologickkej a **poradenskej starostlivosti** nedostatočne využíva preventívny princíp včasnej a dôslednej intervencie už pri prvých signáloch ohrozenia psychického vývinu dieťaťa; nedostatočne vymedzuje kritériá pre vstup a zaraďovanie detí do jednotlivých prvkov školského systému, absentuje rediagnostika a nedostatočne sa individualizuje reedukačný proces, čo je dané aj tým, že je veľký nápor na diagnostikovanie žiakov (školská zrelosť, preradenia a pod.) a neostáva viac času na prevenciu, reedukáciu a psychoterapiu.

Situácia nie je dobrá ani na **vysokých školách**. Podiel študujúcich v terciárnej sfére vzdelávania (vyššie odborné školy, vysoké školy) z celkového počtu žiakov a študentov na všetkých typoch škôl je len 8 % zatiaľ čo v štátoch EÚ je to až 15 % teda skoro dvojnásobok. Menší počet študujúcich zo štátov EÚ a kandidujúcich krajín má už len Cyprus. V SR neexistujú neuniverzitné vysoké školy. Existujú len dve neštátne vysoké školy. Počet študentov na VŠ od r. 1990 do roku 1998 sa zvýšil 1,89 krát, počet univerzít 1,38 krát, ale počet učiteľov len 1,14 krát a počet študentov na učiteľa sa zvýšil 1,66 krát! V roku 1998 boli výdavky na jedného študenta vysokej školy iba 38 % v porovnaní s rokom 1990! Na VŠ sa zabezpečuje výučba až v 693 študijných odboroch, pričom medzinárodná klasifikácia UNESCO – ISCED registruje len 251 študijných odborov. V porovnaní s EÚ v SR študuje technické odbory až dvojnásobné percento študentov. Menšie percento ako v EÚ študuje v SR najmä sociálne, humanitné, prírodovedné odbory, právo, informatiku a matematiku. Vysokoškolskí učitelia sú prestarnutí, mnohí z nich nemajú predpísanú kvalifikáciu, učia tradične, za súčasných platových podmienok nie je možné získať za učiteľov najschopnejších mladých ľudí ani špičkových odborníkov z praxe. Vysoké školy konštatujú slabšiu pripravenosť stredoškolákov – maturantov pri príchode na vysoké školy, čím sa znížili kritériá prijímania uchádzačov na vysoké školy.

Ďalšie vzdelávanie, celoživotné vzdelávanie sa nie vždy deje v úzkej spolupráci alebo priamo s podnikmi, firmami. Stredné odborné školy slabo spolupracujú s podnikovou sférou a podniková sféra slabo so školami. Ďalšie vzdelávania poskytuje druhú šancu tým, ktorí z rozličných príčin dostatočne nevyužili svoju prvú šancu v rámci počiatočného vzdelávania. Otvorené univerzity nie sú ešte ani založené a univerzity tretieho veku sa slabo rozširujú. Dištančné vzdelávanie sa zatiaľ uskutočňuje len v strediskách dištančného vzdelávania pri vysokých školách. Podniky, firmy, živnostníci, ale aj mestá a obce potrebujú odborníkov, vysokoškolsky vzdelaných ľudí a preto sa očakáva ich vyšší záujem o ďalšie a celoživotné vzdelávanie. Chýba kooperácia rezortov, absentuje reálna koncepcia spolupráce rezortov vo väzbe na predpokladaný rozvoj štátu. Nepoznáme dobre kvalitu ďalšieho vzdelávania učiteľov, vychovávateľov a vedúcich pedagogických pracovníkov. Chýba výskumné, koncepčné a koordinačné pracovisko v rezorte školstva.

Pedagogický výskum na Slovensku sa podarilo za posledných desať rokov skoro celkom zlikvidovať. Bol zrušený Ústav experimentálnej pedagogiky pri SAV. Výskumný ústav pedagogický sa transformoval na Štátny pedagogický ústav, na ktorom sa výskum robí len okrajovo. Výskum na vysokých školách, pre vysokú pedagogickú záťaž najmä najlepších odborníkov, ale aj z iných príčin, stagnuje. Inštitucionálny výskum na vysokých školách sa ťažko realizuje z dôvodov nedostatočného finančného ocenenia a motivovania tvorivých pracovníkov vysokých škôl. Finančné príspevky na vedu na vysokých školách sa

skôr reálne znižujú, akoby narastali. Neexistujú štátne zákazky na vedeckovýskumné riešenia problémov. Finančné zabezpečenie výskumu je veľmi slabé.

Záverom k súčasnému stavu školstva na Slovensku:

Uvedené údaje sú dosť jasnými argumentmi pre konštatovanie, že nie je všetko v poriadku so školstvom v súčasnosti na Slovensku, a že môžeme právom hovoriť o KRÍZE školstva na Slovensku. Nie je to len kríza školstva, ale aj KRÍZA VÝCHOVY, čo už nie je len vecou školy. Aj v odbornej literatúre sa prezentuje často názor, že kľúčovou príčinou spomínanej krízy výchovy je morálny a duchovný úpadok. Optimistickejšou optikou by sa dal nazvať stav nášho školstva ako problémový alebo "s problémami", pri tvrdšom hodnotení môžeme hovoriť o "kríze" školstva v SR.

Vzdelávacia politika a vzdelávací systém v SR sa od vzdelávacej politiky a vzdelávacích systémov v EÚ vzdávajú, namiesto toho, aby sa k nim približovali. Preto považujeme za nevyhnutné zastaviť prepad slovenského vzdelávacieho a výchovného systému a naštartovať pozitívne zmeny, tak ako to konštatuje programové vyhlásenie vlády SR z roku 1998. Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike, ako aj Národný program výchovy a vzdelávania sa snažia navrhnúť systém koncepčných aj konkrétnejších zmien, ktoré by sa mali realizovať v najbližších dvadsiatich rokoch, aby sme sa dostali na úroveň najvyspelejších krajín Európy a sveta.

Slovenská republika má všetky predpoklady, aby vo vzdelanostnej úrovni udržala krok s vyspelými krajinami sveta. Máme bohaté tradície kvalitného vzdelávania, máme dostatok schopných ľudí a predpokladáme, že aj ľudí motivovaných a pokiaľ sa zlepšia materiálne podmienky, nič nebráni tomu, aby sme sa dostali do skupiny najvyspelejších krajín sveta čo sa týka vzdelanostnej úrovne. Je potrebné viac investovať do školstva, modernizovať obsah a vyučovacie metódy, profesionalizovať riadenie, najmä ho decentralizovať a po týchto opatreniach možno očakávať, že sa zaradíme za dvadsať rokov medzi štáty s najvyššou vzdelanosťou.

2. ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ A PRINCÍPY ZMIEN VO VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ

Po uvedenom prehľade je zrejmé, že akýkoľvek realizovateľný program rozvoja výchovy a vzdelávania možno za uvedených a predpokladaných podmienok prezentovať iba ako *otvorený dokument*, prezentujúci základné a rámcové smerovanie. Otvorenosť znamená, že sa môže a musí priebežne dopĺňať, spresňovať, upravovať pri zachovaní základných cieľov a intencií tohoto programu. Musí reagovať na nové sociálne, ekonomické podmienky na Slovensku, musí reagovať na nové trendy a výdobytky vedy a výskumu, najmä v pedagogike, psychológii, manažmente. príprava budúcich zamestnancov jednotlivých odvetví by mala nadväzovať na priemyselnú politiku SR a koncepciu zamestnanosti v SR. Musí reagovať na celosvetové trendy a megatrendy, najmä za predpokladu, že sa staneme organickou súčasťou Európskej únie a moderného, vyspelého sveta.

2.1. Megatrendy vývoja spoločnosti:

- a) **Od industriálnej spoločnosti k udržateľnej spoločnosti, k informačnej, učiacej sa spoločnosti a občianskej spoločnosti**, v ktorej rozhodujúcim zdrojom vývoja je ľudský kapitál. Prechod k udržateľnej spoločnosti je predpokladom pre vytvorenie spoločnosti duchovnej, ľudskej. To implikuje zmeniť paradigmu vzdelávania, od drilovania a memorovania informácií prejsť k rozvoju schopnosti vyhľadávať relevantné informácie, čo znamená vedieť pracovať s nástrojmi informačných a komunikačných technológií.
- b) **Explózia informácií** vyvoláva protirečenie medzi obmedzenou kapacitou ľudskej pamäti a absorbovaním narastajúceho počtu informácií. Absolventi škôl si musia zo škôl odniesť okrem poznatkov a vedomostí aj trvalejšie hodnoty, akými sú pozitívne postoje k sebe, práci, ľuďom, motiváciu pre produktívny život, etický hodnotový systém rozšírený o enviromentálne vedomie, rozvinuté poznávacie schopnosti (racionálne sa učiť, poznávať, tvoriť, hodnotiť, komunikovať a pracovať s informáciami a pod.).
- c) **Škola prestáva byť dominantným zdrojom informácií**. Pre školu z toho vyplýva potreba zmeny jej zamerania z tradičného odovzdávania vedomostí na osvojenie si metód spracovania a aplikácie informácií študujúcimi.
- d) **Rýchle tempo inovácií v technológiách, najmä informačných** podstatne zvyšuje produktivitu a kvalitu výroby. Príprava na povolanie by sa mala v počiatočnej etape orientovať na všeobecné schopnosti, spôsobilosti a zručnosti a nie zručnosti špecifické, tie by sa mali vyučovať neskoršie oproti terajšiemu stavu nášho školstva. To umožní, aby sa zvýšila pracovná flexibilita a mobilita človeka, ale aj jeho tvorivosť v globálnom priestore nielen Európy.
- e) **Prechod z primárnej a sekundárnej sféry ekonomiky do terciárnej sféry** prináša potrebu kvalitnejšieho a vyššieho vzdelania zabezpečujúceho počítačovú gramotnosť, komunikatívne zručnosti aj v cudzích jazykoch, kvalitnú prácu s ľuďmi, vysokú mieru tolerancie k rozličným kultúram, schopnosti spolupracovať, tvorivo riešiť problémy v tímovej medzinárodnej spolupráci.
- f) **Globalizácia sveta** prináša obrovské zmeny a možnosti pre človeka, spoločnosť, ale zintenzívňuje sa aj konkurenčný boj na svetových trhoch. Z tohto vyplýva pre vzdelávací systém potreba rozvíjať flexibilitu schopností žiakov a študentov, rýchlu adaptabilitu, neustále nové riešenia problémov. Globalizácia nesie v sebe aj nebezpečie "stratena "

sa človeka vo svete, zabudnutie na svoje korene, zosilnenie tržného tlaku na osobnosť, tlaku na jej etické kvality a hodnotový systém. Škola aj v tomto smere môže vyvinúť úsilie na prípravu človeka budúcnosti, ktorý by odolával negatívnym tlakom globalizácie a na druhej strane bol by schopný prevziať na seba globálnu zodpovednosť.

- g) **Eliminácia globálnych problémov** najmä degradácie, deštrukcie a znižovania kvality jednotlivých zložiek životného prostredia, eliminácia ohrozovania biodiverzity, genofondu, ekologickej stability a únosnosti krajiny v súlade s prijatou Stratégiou trvalo udržateľného rozvoja založenej na racionálnom využívaní prírodných zdrojov, zmiernení dôsledkov globálnych zmien s obmedzením činností poškodzujúcich podmienky a formy života s využitím integrovaného plánovania a rozhodovania vo všetkých sférach riadenia. Z vízie trvalo udržateľného rozvoja vychádza aj moderný výchovno-vzdelávací systém.

2.2. Slovenský vzdelávací systém a cesta do Európskej únie

Slovenská republika sa usiluje o členstvo v Európskej únii. Vstup SR do EÚ bude mať celý rad závažných, prevažne pozitívnych dôsledkov. Slovensko sa stane súčasťou spoločenstva štátov, ktoré predstavujú svetovú hospodársku veľmoc, posilní sa stabilita SR, zabezpečí jej demokratický vývoj, prosperita, zvýši sa životná úroveň obyvateľstva. Jednotný európsky pracovný trh poskytne veľkú možnosť uplatnenia pre našich občanov v inej zemi a za úplne inú cenu, získať bohaté skúsenosti a vzdelávať sa aj na tých najprestížnejších vzdelávacích inštitúciách v Európe, popritom, že slovenský moderný vzdelávací systém má v prvom rade pomôcť našim občanom uplatniť sa na Slovensku a zveľadiť našu krajinu. SR bude môcť čerpať oveľa väčšie finančné prostriedky z fondov EÚ, intenzívnejšie sa zapájať do medzinárodných programov akými sú napríklad Socrates, Leonardo II., Mládež pre Európu a ďalšie, čím bude dochádzať ku konkurencii vo vzdelávaní, ale tiež sa bude zdokonaľovať náš vzdelávací systém. Čím ďalej tým viac študentov, občanov bude odchádzať za vzdelaním do zahraničia, či už na krátkodobé alebo dlhodobejšie študijné pobyty, čím dôjde k prelinaniu sa kultúr, vzájomnému ovplyvňovaniu a predpokladáme viac obohacovaniu národných kultúr než ich likvidácii. Nie menej významná bude skutočnosť, že na Slovensko prídu zahraniční učitelia, najmä na vysoké školy, zahraniční odborníci, ktorí prinesú nové technológie, iný štýl práce a riadenia podnikov, ale aj sociálnych procesov. Najmä Európsky sociálny fond ponúka veľké možnosti pre rozvoj odborného vzdelávania a zamestnanosti. Medzinárodná spolupráca umožní vzájomnú výmenu informácií, myšlienok, obohacovanie skúseností, inšpiráciu, synergický efekt, deľbu práce, čo spolu s finančnou podporou umožní vyriešiť mnohé problémy vzdelávacie a výchovného systému v SR, napr. tvorbu multimediálnych vzdelávacích programov, informačného systému, ktoré by malá krajina sama nemohla vyriešiť.

Kvalitné vzdelanie je rozhodujúcim zdrojom budúceho rozvoja, prosperity a konkurencieschopnosti SR. Tvorivo - humánne vzdelanie a výchova je aj podmienkou sociálneho konsenzu - odstraňovania sociálnych nerovností, riešenia rómskej problematiky, neporozumenia medzi ľuďmi, sociálnych konfliktov, vzdelanie a výchova je najlepšou prevenciou v boji proti kriminalite, nezamestnanosti, drogám, protispoločenskému správaniu, ale aj najlepším stimulom pre vytvorenie kvalitného života občanov Slovenskej republiky v budúcnosti. Vstup do Európy a moderného sveta bude znamenať pre Slovensko aj školu demokracie a tolerancie k menšinám, tolerancie k iným kultúram, ale bude to tiež stimul pre porovnávanie sa s inými krajinami a bude tiež znamenať nástup tvrdšej a rozsiahlejšej konkurencie. Človek získa prostredníctvom moderných komunikačných technológií veľa susedov, ale zároveň veľa konkurentov. Vzdelanie je našim najväčším bohatstvom, ktoré nám môže významne pomôcť vyrovnáť sa s fenoménom globalizácie, žiaľ, zatiaľ vzdelanie u nás je do značnej miery skrytým a nevyužitým kapitálom.

2.3. Všeobecné ciele a princípy výchovy a vzdelávania

Ani po stáročiach vývoja nie sú ľudia, žiaľ, ani lepší, ani spokojnejší, ani šťastnejší, čo vystihujú známe výroky napríklad C. Rogersa "*Sme vzdelaní, ale zlí*" a E. Fromma "*Rozumom sme v dvadsiatom prvom storočí, ale naše srdce je v dobe kamennej*". Je potrebné rozvíjať vyššie motívy (metamotiváciu), emocionálnu inteligenciu, prosociálne správanie a formovať ušľachtilé hodnoty, ako sú láska, úcta, rešpekt, rovnosť, bratstvo, sloboda (ale nie na úkor iných), dobrá vôľa, tolerancia, dôvera, poctivosť, čestnosť, vzájomná pomoc a spolupráca. Aby sa to mohlo stať, škola by mala byť tvorivou a humánnou, mala by prispievať k sociálnej a politickej zrelosti občanov a k schopnosti aktívne a zodpovedne sa zúčastňovať na verejnom živote, posudzovať problémy nielen z osobného a národného, ale aj medzinárodného a globálneho pohľadu. Potrebnú psychickú silu im môže dať kvalitné vzdelanie a výchova.

Ideálom výchovy a vzdelávania by mal byť dobrý (čestný, morálny, charakterný), múdry (vzdelaný, tvorivý), aktívny (samostatný, pracovitý, iniciatívny) a šťastný (vyrovnaný, zdravý) a zodpovedný (v konaní voči sebe, ľuďom, životnému prostrediu) človek.

Hlavným cieľom reformy školstva v SR je premeniť tradičné encyklopedicko – memorovacie a direktívno – neživotné školstvo na tvorivo – humánnu výchovu a vzdelávanie a poznatkovo-hodnotové školstvo, kde je dôraz na aktivitu a slobodu osobnosti, jej silu vytvoriť svoj progresívny, tvorivý spôsob bytia pre život v novom tisícročí.

Zo systémového hľadiska to predpokladá najmä zmeny v týchto oblastiach:

A. Zmeniť filozofiu výchovy a vzdelávania – od tradičného poňatia výchovy a vzdelávania prejsť k tvorivo – humanistickej koncepcii. Integrovat' v nej pragmatickú filozofiu školstva, všeobecno – vzdelávacie poňatie školy a humanistický prístup k výchove a človeku. Filozofia edukácie^{)} odpovedá na otázku PREČO vzdelávať.*

B. Zmeniť obsah vzdelávania – (kurikulárna transformácia) znížiť počet nepotrebných, nefunkčných informácií a nahradiť ich obsahom, poznatkami potrebnými pre život, kľúčovými kompetenciami. Vypracovať nové osnovy, nové učebnice, študijné materiály so životným, moderným obsahom, rešpektujúcim princípy udržateľného rozvoja. Zmeny odpovedajú na otázku ČO je treba meniť v obsahu vzdelávania.

C. Zmeniť prípravu pedagogických pracovníkov, učiteľov – od prípravy "predmetárov" prejsť k rozvoju osobnosti pedagóga, ktorý bude vedieť kultivovať človeka a jeho svet. Táto zmena odpovedá na otázku KTO je aktérom zmien. Zlepšiť prípravu školských manažérov, riaditeľov škôl, metodikov, inšpektorov, poradcov.

D. Zmeniť metódy spôsoby, technológie vzdelávania, výchovy a riadenia týchto procesov. Od direktívnych, nedemokratických a totalitných metód prejsť k nedirektívnym spôsobom výchovy, k demokracii, subsidiarite, k heuristikám, alternatívnym výchovným a

^{*) Filozofia edukácie študuje problémy edukácie z filozofickej perspektívy. Tvorivo – humanistická výchova je všeobecná filozofia edukácie a nie konkrétna alternatíva k niečomu.}

vzdelávacím systémom, multimedialným technológiám. Táto oblasť odpovedá na otázku AKO uskutočňovať vzdelávanie a výchovu.

E. Zmeniť riadenie - decentralizovať ho, viac dôverovať školám, školským zariadeniam, riaditeľom, miestnym komunitám, radám škôl, rodičom a pedagogickým kolektívom.

Ak sa má SR efektívne vyrovnáť so závažnými politickými, sociálnymi, ekologickými, environmentálnymi ekonomickými a kultúrnymi zmenami, tak potom všeobecné ciele systému výchovy a vzdelávania by mali spočívať v cieľavedomom a systematickom rozvoji

- motivácie k sústavnému zdokonaľovaniu sa, učeniu, sebarozvoju, túžbe po hľadaní progresívneho zmyslu života, tvorivej aktivite človeka po celý život - ide o procesy **MOTIVÁCIE** človeka, ktoré obsahujú aj osvojenie si pozitívnych ľudských, spoločenských a morálnych hodnôt;
- emocionality človeka, zdokonaľovania citových kvalít osobnosti, jeho pozitívneho prežívania, pozitívneho vzťahu a hodnotovej orientácie k sebe, k iným, k práci, k svetu - ide o proces **EMOCIONALIZÁCIE**;
- sebaregulácie ako vyjadrenia schopnosti prevziať zodpovednosť za seba, riadiť sám seba, ovládať sa, byť autentickým, ovládať svoje impulzy a pudy, ako aj vonkajšie, sociálne tlaky - ide o procesy **AUTOREGULÁCIE** a **AXIOLOGIZÁCIE** človeka; patri sem aj spôsobilosť starať sa o fyzické a psychické zdravie svoje i iných;
- prosociálneho správania ktoré zahŕňa aj schopnosti a zručnosti efektívne komunikovať, žiť s inými ľuďmi, spolupracovať s nimi, pomáhať im - je to proces **SOCIALIZÁCIE** človeka, jeho prosociálneho správania ;
- poznávacích (kognitívnych) schopností a procesov (pozornosť, pamäť, predstavivosť, fantázia, myslenie), schopnosti riešiť problémy - ide o proces **KOGNITIVIZÁCIE** človeka, kde patria aj schopnosti orientovať sa v explózii informácií, rozumieť im a vedieť ich využívať; kde ide o schopnosti racionálne sa učiť, vzdelávať sa po celý život a pružne sa prispôsobovať rýchle sa meniacim podmienkam života;
- tvorivosti, tvorivých schopností, tvorivého riešenia problémov - ide o proces **KREATIVIZÁCIE** človeka, ktorý sa neuspokojí s daným, existujúcim stavom, ale bude chápať seba aj svet okolo seba ako neustále otvorený systém, systém umožňujúci zdokonalenie, zlepšenie.

Takýto rozvoj integrovanej a kreatívnej osobnosti, zodpovednej za svoje konanie je predpokladom pre rozvoj spoločnosti, rešpektujúcej zásady, princípy a kritériá udržateľného rozvoja a bude prispievať k ekonomickej prosperite, k rozvoju svetovej vedy, techniky, kultúry, umenia a športu; povedie to k schopnosti formovať otvorenú občiansku spoločnosť, budovať, udržiavať a rozvíjať demokratický systém organizácie verejných záležitostí, schopnosti pozitívne prispievať ako občania na miestnej, štátnej, európskej i globálnej úrovni k všestrannému pokroku a blahobytu.

Systém výchovy a vzdelávania detí a mládeže by mal rešpektovať ciele výchovy sformulované v článku 29 Dohovoru o právach dieťaťa:

"Štáty, ktoré sú zmluvnou stránkou Dohovoru sa zhodujú, že výchova má smerovať k:

- a) *rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania rozumových aj fyzických schopností v čo najširšom objeme;*
- b) *výchove zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, a tiež k zásadám zakotveným v Charte spojených národov;*

- c) *výchove zameranej na posilňovanie úcty dieťaťa k rodičom, ku svojej vlastnej kultúre, jazyku, hodnotám, k národným hodnotám krajiny trvalého pobytu, ako aj krajiny jeho pôvodu a civilizáciám;*
- d) *príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlavia a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu;*
- e) *výchove zameranej na posilňovanie úcty k prírodnému prostrediu."*

Takto načrtnuté ciele a procesy dosahovania cieľov tvoria základ pre výchovné programy, pre uplatnenie stratégií rozvoja celej a efektívnej osobnosti, pre tvorbu inovácií, na vyrovnávanie sa s rýchlymi zmenami vo výrobe, technike, vede, atď., pre uľahčenie celoživotnej zamestnateľnosti. Pre efektívny výkon povolania je potrebné u žiakov a študentov rozvíjať **klúčové kompetencie**⁷⁾ človeka. Za klúčové kompetencie považujeme:

- *komunikačné schopnosti* a spôsobilosti to znamená ústne a písomne sa vyjadrovať, vysvetľovať, čítať s porozumením, vyhľadávať, uchovávať a používať, komunikovať informácie, tvoriť informácie a to aj v cudzích jazykoch,
- *personálne a interpersonálne schopnosti* - obsahujú spôsobilosti sebazdokonaľovania a výkonnosti, schopnosti racionálne a samostatne sa celý život vzdelávať, učiť sa, kontrolovať, regulovať svoje správanie, patrí sem sebatvorba, tvorba progresívnych medziludských vzťahov, schopnosť pracovať v tíme, preberanie zodpovednosti, schopnosti starať sa o svoje zdravie a životné prostredie, byť tolerantným, rešpektovať všeľudské etické hodnoty, uznávanie ľudských práv a slobôd, ai.,
- *schopnosti tvorivo a kriticky riešiť problémy*, identifikovať ich, analyzovať, navrhovať riešenia, spätnoväzobne ich zhodnocovať a učiť sa z nich, vedieť pracovať aj v náročných, záťažových podmienok,
- *pracovať s modernými informačnými technológiami*, zručnosti pracovať s osobným počítačom, internetom, využívať rozličné informačné zdroje a informácie v pracovnom aj v mimopracovnom čase, v odbornom a prirodovednom vzdelávaní patrí medzi klúčové kompetencie aj realizácia numerických, symbolických aplikácií,
- *zaradiť do primárnej a sekundárnej sféry vzdelávania problematiku komplexného programu výchovy k zdraviu,*
- *formovať občiansku spoločnosť*, ide o schopnosť občanov prispievať na miestnej, štátnej, európskej i globálnej úrovni k rozvíjaniu demokratického systému spoločnosti, k trvale udržateľnému hospodárskemu a sociálnemu rozvoju štátu so zodpovednosťou voči životnému prostrediu a zachovaniu života na zemi.

Hlavné zámery zmien:

A. Vytvoriť novú alebo *inovovanú teóriu*, teórie výchovy a vzdelávania na prahu nového tisícročia, ako základu pre systémové zmeny. Ide napr. o napísanie učebníc, kníh, štúdií o

⁷⁾ Kompetencie vymedzujeme ako spôsobilosť človeka preukázať vedomosti, zručnosti, schopnosti v praktickej činnosti. Klúčové kompetencie majú nadpredmetný charakter a ich realizácia je viazaná skôr k metódam vyučovania ako k obsahu učiva.

teóriách výchovy, alternatívnych školách, moderné didaktiky, knihy ktoré by ukazovali modely riadenia školy a pod. Tieto by sa stali "učebnicami" na školách pripravujúcich učiteľov a vychovávateľov. Zmena filozofie je aj v tom, že výchova sa v nej stáva rovnako dôležitá ako vzdelávanie; vzdelávanie je časťou výchovy. Výchova je vec celospoločenská, nielen školy. Filozofia výchovy je založená na humanizme a rozvoji osobnosti a jej kreativite.

- B. Vytvoriť prostredie slobodnej ponuky vzdelávacích príležitostí so zabezpečením *práva slobodnej voľby vzdelávacej cesty*, vytvoriť konkurenčné vzdelávacie prostredie, čo sa stane hybnou silou inovácií, pokroku; aktívne podporovať programy celoživotného vzdelávania občanov. Neštátne školy posudzovať naďalej ako integrálnu a rovnocennú súčasť vzdelávacieho systému. Uplatňovať právo rodičov na voľbu vyučovacieho jazyka školy, vytvoriť rovnaké príležitosti pre deti bez rozdielu rasy, náboženstva, jazyka.
- C. Umožniť vysokú mieru *účasti občanov, rodičov, komunity na správe* záležitostí výchovy a vzdelávania, či už formou rád škôl, alebo správnych rád škôl, s tým, že tieto samosprávne orgány budú mať značné kompetencie.
- D. Uskutočniť *obsahovú transformáciu* (kurikulárna transformácia), kde pôjde o inováciu osnov, učebných a študijných plánov, o zlepšenie učebníc, o zavedenie do vzdelávania takých obsahov, ktoré človek potrebuje pre kvalitný a tvorivý život. Kurikulárnu transformáciu urobiť tak, aby základné učivo tvorilo v zásade okolo 60 % obsahu (a času) a ostatný obsah učiva určovala škola, školská rada, miestna komunita.
- E. Vytvoriť *legislatívu* právneho štátu pre oblasť výchovy a vzdelávania.
- F. Zaviesť objektívny, prehľadný a sociálne orientovaný štátny systém *financovania* výchovy a vzdelávania; zvýšiť podiel finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu do školstva.
- G. Modernizovať *riadenie školstva*, decentralizovať riadenie, profesionalizovať personálnu politiku, zabezpečiť tvorbu štandardov vzdelania a výchovy a štátneho dohľadu nad kvalitou získaného vzdelania a výchovy, ako základu pre konkurenciu.

Jednou zo základní pre realizáciu navrhovaných zmien sú aj princípy a kritériá trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti. Ich sila bude závisieť od schopnosti integrovať dlhodobé priority TUR SR, ako sú:

- rozvinutá demokratická krajina
- moderný štát a systém verejnej správy
- vzdelanie národa
- vyspelá občianska spoločnosť
- sociálna solidarita a sociálna ochrana
- vyvážený územný rozvoj
- vysoká kvalita životného prostredia, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov
- zaručenie života a bezpečnosti občanov, existencie a fungovania štátu
- realizácia životných záujmov SR

Základné princípy výchovy a vzdelávania v období zmien:

- *princíp celoživotného vzdelávania*, t.j. od vzdelávania v predškolskom veku, cez formálne školské vzdelávanie, vzdelávanie v inštitúciách a podnikoch až po vzdelávanie dôchodcov za účelom naplnenia ich osobných záujmov;

- **európska dimenzia vo vzdelávaní** ako princíp hovorí o tom, aby sme pripravili zodpovedných občanov integrovanej Európy, teda rozvíjať vzájomné porozumenie, chápanie rozdielov a zhodností v európskej kultúre, poznanie a rešpektovanie historických i súčasných socio-ekonomických, kultúrnych i politických procesov v Európe, podporovať spoločné hodnoty, vzájomnú toleranciu, rozvíjať medzinárodnú spoluprácu;
- ďalší princíp vzdelávacej politiky v SR vyplýva z podstaty demokracie: **zabezpečenie rovnosti šancí**, spravodlivosti, zabezpečenie rovnakého prístupu a možností vzdelávania pre všetkých občanov EÚ;
- princíp **humanizácie** výchovy hovorí o orientácii na osobnosť vzdelávajúceho sa ako ľudskej individuality s právom na vlastné rozhodovanie, vlastný rozvoj;
- princíp **kvality** hovorí o tom, že sa má poskytnúť také vzdelanie, ktoré umožní občanom zapojiť sa efektívne do sveta práce, aktívne sa zúčastňovať na demokratickom riadení a živote spoločnosti, viesť zmysluplný a bohatý osobný život;
- princíp **efektívneho využívania zdrojov** akcentuje tú skutočnosť, že ani jeden štát nemá neobmedzené finančné zdroje a preto je veľmi dôležité nielen racionálne finančné zdroje vynakladať, ale tiež aby boli transparentne rozdeľované a použité;
- s vyššie uvedeným princípom súvisí aj princíp **demokratického a efektívneho riadenia** s uplatnením subsidiarity – riadenie má byť participatívne za účasti všetkých zainteresovaných, prehľadné, s dostatočnou kontrolou. Súčasťou kvalitného riadenia je aj **profesionálna personálna politika**;
- za veľmi závažný považujeme princíp **konkurencie** učiteľov, riaditeľov, škôl, výchovných a vzdelávacích inštitúcií, štátnych a neštátnych škôl, tradičných a alternatívnych škôl.

2.4. Systém celoživotného vzdelávania

Ak sa chce človek produktívne vyrovnáť s prudkými zmenami vo vede, technike, ekonomike, charaktere práce, musí sa učiť po celý život. Preto je potrebné vytvoriť efektívny systém celoživotného vzdelávania. Celoživotné vzdelávanie sa musí stať hlavným princípom, na základe ktorého sa bude zabezpečovať vzdelávanie v celom svojom spektre. Všetci tí, ktorí žijú v Európe by mali mať rovnakú príležitosť prispôbiť sa požiadavkám sociálnych a ekonomických zmien a aktívne sa zúčastňovať na tvorbe budúcnosti Európy. Celoživotné vzdelávanie musí sprevádzať úspešná transformácia súčasnej ekonomiky a spoločnosti v prospech ekonomiky a spoločnosti založenej na vedomostiach. Je definované ako cielená nepretržitá vzdelávacia činnosť, ktorej účelom je zlepšovať vedomosti, zručnosti a kompetencie. Rozvoj dištančného a virtuálneho vzdelávania je nevyhnutnou podmienkou pre celoživotné vzdelávanie. Celoživotné vzdelávanie bude zahŕňať najmä odborné vzdelávanie, prehĺbovanie a zvyšovanie kvalifikácie, rekvalifikácie, doškoloňovanie, získavanie nových spôsobilostí. Predpokladáme že na komplexnej výchove občanov Slovenskej republiky sa budú podieľať aj ďalšie subjekty spoločnosti, jednotlivé rezorty, cirkvi atď. Predpokladá sa rozšírenie dištančného a virtuálneho vzdelávania. Jedným zo základných východísk pre oblasť systému celoživotného vzdelávania bude Memorandum celoživotného vzdelávania komisie európskych spoločenstiev.

Štruktúra systému celoživotného vzdelávania:

Vzdelávací systém v SR (systém celoživotného vzdelávania):

Štruktúra vzdelávacieho systému SR je uvádzaná podľa jednotlivých úrovní ISCED (medzinárodná štandardná klasifikácia UNESCO, ktorá slúži na prezentáciu stupňov vzdelania jednotlivých štátoch ako aj medzinárodne).

Školský systém

Primárna sféra vzdelávania:

- Zariadenia pre predškolskú prípravu detí ISCED úroveň 0
- Základná škola (ročníky 1. až 5. – I. stupeň ZŠ) ISCED úroveň 1

Sekundárna sféra vzdelávania:

- Základná škola (ročníky 6. až 9. – II. stupeň ZŠ) - ISCED úroveň 2
- Vyššie stredné školy (gymnázia, stredné odborné školy, stredné odborné učilištia) - ISCED úroveň 3

Terciárna sféra vzdelávania:

- Stredné odborné školy zabezpečujúce pomaturitné vzdelávanie v rozsahu 0,5 až 2 roky ISCED úroveň 4, (a nadstavbové vzdelávanie v rozsahu 2 až 3 rokov ISCED úroveň 3)
- Vyššie odborné školy v dĺžke trvania štúdia 2 až 3 roky, zamerané na praktické poznatky ISCED úroveň 4
- Odborné vysoké školy zabezpečujúce štúdium na bakalárskej úrovni ISCED úroveň 5B
- Univerzity, poskytujúce štúdium na bakalárskej, magisterskej a doktorantskej úrovni v širokom rozsahu študijných odborov ISCED úroveň 5A a úroveň 6.

Pre deti a mládež so špeciálnymi potrebami budú existovať **špeciálne školy**. Nadalej budú existovať **základné umelecké školy**. Do systému celoživotného vzdelávania budú patriť aj **školské zariadenia**.

Ďalšie vzdelávanie

Ďalšie vzdelávanie zahŕňa odborné vzdelávanie a prípravu (prehĺbovanie a zvyšovanie kvalifikácie, rekvalifikáciu, doškoloňovanie a pod.), a to nielen na školách a špecializovaných vzdelávacích zariadeniach, ale najmä v podnikoch, na pracoviskách a v iných vzdelávacích ustanovizniach, ale aj vzdelávanie občianske a sociokultúrne - záujmové aj neformálne.

Vzdelávaciu politiku bude treba prepojiť s **politikou zamestnanosti**, rozvinúť systematickú spoluprácu medzi rezortami národného hospodárstva a so sociálnymi partnermi.

Terciárnu sféru vzdelávania je potrebné diverzifikovať, vytvárať vysoké školy neuniverzitného typu, podstatne viac zamerané na prax a s dĺžkou štúdia 3 roky, t.j. zabezpečujúce štúdium na bakalárskej úrovni. Rozširovať je treba aj pomaturitné štúdium na *stredných odborných*

školách. Systém celoživotného vzdelávania si vyžaduje novú koncepciu viaczdrojového financovania, na ktorom sa budú okrem štátu podieľať aj podniky a jednotlivci. Podstatne rozšíriť dištančné vzdelávanie a využívanie moderných informačných technológií.

Systém celoživotného vzdelania sa tak stane jednou z podmienok pre postupnú realizáciu vízie trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti, čím sa Slovenskej republike ponúka možnosť reálne oživiť celospoločenský potenciál a vytvoriť nový rámec pre zdravú, sociálne a ekonomicky vyspelú, vzdelanú a prosperujúcu občiansku spoločnosť.

3. CIEĽOVÝ STAV VÝCHOVY A VZDELÁVANIA

Slovenská republika nemá žiadne významnejšie nerastné suroviny a jej najväčším bohatstvom a potenciálom budúcej prosperity sú najmä jej obyvatelia, ich vzdelanie, múdrosť, morálka, tvorivosť.

Pre ďalší rozvoj výchovy a vzdelávania obyvateľstva v SR je potrebné:

- zvýšiť počet prijímaných študentov na vysoké školy z terajších 25 % z populačného ročníka na 30 % do roku 2002 a na 35 % do roku 2015; postupne zvyšovať podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí v ekonomicky činnejšej populácii z terajších 8 % do roku 2010 na 12 % a do roku 2020 na 16 – 20 %;
- terciárnou sférou vzdelávania (pomaturitné štúdium, vyššie odborné školy, odborné vysoké školy a univerzity) bude postupne do roku 2015 prechádzať až 50 % populácie;
- zvýšiť podiel maturantov (až na 80 % do roku 2010);
- zvýšiť počet žiakov gymnázií zo súčasných 17-18 % na 25 až 30 % príslušného populačného ročníka;
- predĺžiť povinnú školskú dochádzku, aby bola porovnateľná s krajinami, v ktorých sa uplatňujú vyspelé vzdelávacie systémy;
- vytvoriť podmienky pre celoživotné vzdelávanie čo najväčšieho počtu záujemcov;
- uskutočniť také zmeny vo vzdelávacom systéme, aby sa umožnil prístup k vyššiemu vzdelaniu aj deťom zo sociálne menej podnetného prostredia; osobitnú pozornosť venovať rómskym obyvateľom, menšinám, nadaným a talentovaným žiakom, zabezpečiť prístupnosť škôl a vzdelávacích ciest; je potrebné zabezpečiť právo rodičov na slobodnú voľbu vzdelávacej cesty pre dieťa;
- sledovať stav a znížiť počty negramotných obyvateľov; zvýšiť počet ľudí s funkčnou gramotnosťou, gramotnosťou pre život v globálnom svete;
- dôraz klásť na ovládanie štátneho jazyka najmä jeho komunikačnú zložku, a to popri uplatňovaní práva rodičov na voľbu vyučovacieho jazyka školy;
- rozvinúť systém vyučovania cudzích jazykov - najneskôr od tretieho ročníka základnej školy započat' s výučbou aspoň jedného povinného cudzieho jazyka a postupne druhého cudzieho jazyka ako povinne voliteľného; ale popri tom venovať pozornosť ovládaniu štátneho jazyka všetkými obyvateľmi na čo najvyššej úrovni;
- dôraz klásť na počítačovú a informačnú gramotnosť. Učiť deti pracovať s informačnými technológiami. Lisabonská výzva predpokladá v r. 2001 napojiť všetky školy na internet, v roku 2002 zabezpečiť, aby všetci učitelia ovládali internet a v roku 2003, aby všetci končiaci školáci ovládali internet. V našich podmienkach predpokladáme časový posun, ale čo najrýchlejšie by sa mali naplniť všetky tri ciele Lisabonskej výzvy;
- znížiť počty detí v špeciálnych školách, najmä špeciálnych základných škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím a to spresnením diagnóz a koncepciou integrácie detí so špeciálnymi potrebami do štandardných škôl; vypracovať efektívne a skupinové programy edukácie pre tieto deti, pripraviť pre túto prácu učiteľov;
- osobitnú pozornosť venovať deťom zo znevýhodneného sociálneho prostredia, deťom s výchovnými problémami, deťom zdravotne, zmyslovo a mentálne postihnutým;

- rozšíriť a skvalitniť prácu v materských školách. Zakotviť, aby najmä deti zo znevýhodneného sociálneho prostredia navštevovali aspoň posledný ročník materskej školy povinne. Vypracovať nový, moderný výchovný program postavený na princípoch tvorivo – humanistickej výchovy, kognitívnom, senzomotorickom a afektívnom rozvoji dieťaťa. Osobitný dôraz klásť na "objavujúce učenie" a heuristické metódy. Upraviť, aby sa materské školy stali integrálnou súčasťou školského systému;
- osobitnú pozornosť venovať nadaným, talentovaným a tvorivým žiakom. Zlepšiť diagnostikovanie týchto detí. Rozšíriť počty špecializovaných tried s rozšíreným vyučovaním predmetov, tried a škôl pre nadané deti, výskumne pracovať na overovaní špecifických metód a obsahov, programov vzdelávania a výchovy, zaviesť rozširujúce štúdiá pre učiteľov týchto detí, neupustiť od súťaží, olympiád a viac detí a mládež zapájať do medzinárodných súťaží ale aj spolupráce; na stredných školách a vysokých zaviesť výskumné, bádateľské a heuristické – projektové metódy; zlepšiť vzdelávanie ale najmä výchovu v umeleckých a športových triedach a školách;
- v modernom školskom a výchovnom systéme majú podporné a nápomocné orgány a inštitúcie svoje zvláštne miesto. Ide najmä o poradcov (výchovný poradca, špeciálny pedagóg, logopéd, školský psychológ, protidrogový poradca, kariérový poradca, školský lekár, pedagóg voľného času, ai.), ale aj inštitúcie, akými sú pedagogicko – psychologické poradne, metodické centrá, centrá prevencie, centrá voľného času, špeciálne – pedagogické poradne, logopedické a lekárske služby, ale aj školy v prírode, školské výpočtové strediská, rozličné združenia a nadácie, pracovníci tretieho sektoru, ktorí pomáhajú vo výchove a vzdelávaní detí a mládeže;
- neštátne školy posudzovať ako integrálnu a rovnocennú súčasť vzdelávacieho systému;
- program výchovy a vzdelávania na každej škole by mal viesť k všestrannému rozvoju osobnosti každého jednotlivca, k získaniu vedomostí a kľúčových kompetencií a uplatnenie v spoločnosti. Vychádzať pri tom z toho, že výchova k mravným hodnotám, sociálnemu citeniu a demokracii predstavuje základ stability spoločnosti a jeden z najúčinnějších prostriedkov proti násiliu, kriminalite a ďalším negatívnym javom. Osobitne vytvárať podmienky pre výchovu v duchu porozumenia tolerancie voči národnostným a iným menšinám,
- zabezpečiť získanie odborných vedomostí, založených na pochopení ekologických , sociálnych a kultúrnych problémov. Je potrebné pripraviť učiacich sa na riešenie ich vlastných osobných, sociálnych, ekologických, kultúrnych a politických problémov, t. j. dosiahnuť ekosociálnu kompetenciu v správaní a konaní. Vzťah k prírode a k prostrediu sa tak stane integrálnou súčasťou morálneho vedomie. Komplexnosť vedomostnej výbavy by sa mala prejaviť vo vysokej úrovni sociálnej vyspelosti, citlivosti a komunikatívnej schopnosti v prospech dosiahnutia zmien v myslení a správaní budúcich generácií smerom k trvalej udržateľnosti.
- zmeniť súčasný vzťah žiak - učiteľ zo vzťahu "nadriadený - podriadený" na partnerský.

4. PROGRAMOVÉ ZMENY PRE DOSIAHNUTIE CIEĽOV V JEDNOTLIVÝCH PRVKOCH SYSTÉMU CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

4.1. Materské školy:

Materská škola je zameraná na výchovu a vzdelávanie detí od ranného veku po vstup do základnej školy. Predškolská výchova rozvíja osobnosť dieťaťa, pomáha rodine plniť jej výchovnú funkciu, zohráva dôležitú úlohu pri vyrovnávaní rozdielov medzi deťmi z rozličného socioekonomického a kultúrneho prostredia a pri včasnom diagnostikovaní odklonov a porúch vo vývine dieťaťa. Je potrebné zapájať čoraz väčší počet detí do predškolskej výchovy, a nielen vzhľadom na krízu rodiny, ale najmä preto, aby sa zvýšila kvalita vzdelávania a výchovy. Predškolská výchova a vzdelávanie v materskej škole zohráva mimoriadne dôležitú úlohu vo vyrovnávaní rozdielov medzi deťmi z rôzneho sociokultúrneho prostredia, vrátane detí zo znevýhodneného prostredia, pri včasnom rozpoznávaní porúch vývoja, vytvára možnosti individuálneho rozvoja osobnosti dieťaťa, prípravy na vzdelávanie v základnej škole i život v spoločnosti. Je potrebné zaviesť postupne povinný posledný rok predškolskej výchovy a vzdelávania pred vstupom dieťaťa do základnej školy.

Navrhujeme:

- inovovať obsah, metódy a formy práce s deťmi v materských školách a na tvorbu a overovanie moderných edukačných programov zamerať aj výskum; vypracovať nové a inovované moderné výchovno-vzdelávacie programy založené na podnecovaní kognitívneho, psychomotorického, socio-morálneho a emocionálneho rozvoja dieťaťa,
- vyňať zo zákona o školských zariadeniach materské školy a zaradiť ich ako prvý článok školského systému do školského zákona,
- perspektívne legislatívne zaviesť pre 5 ročné deti povinnú dochádzku do materskej školy až po vstup dieťaťa do základnej školy,
- zvyšovať zaškoloňovanie detí v materských školách – vytvoriť preto podmienky, dostatok miest v materských školách,
- riadenie a metodické usmerňovanie zabezpečiť odborníkmi s vysokoškolským vzdelaním,
- zvyšovať podiel učiteliek materských škôl s vysokoškolským vzdelaním, zrovnocniť ich s ostatnými učiteľmi s vysokoškolskou kvalifikáciou platovo a sociálne; vytvoriť legislatívu pre ďalšie vzdelávanie učiteliek materských škôl,
- výraznejšie prepájať teóriu s praxou na vysokých školách a školách pripravujúcich učiteľky materských škôl; zriaďovať fakultné materské školy,
- vybudovať vedeckovýskumnú základňu pre oblasť predškolskej pedagogiky,
- v špeciálnych materských školách a u integrovaných detí so špeciálnymi výchovno – vzdelávacím potrebami vypracovať individuálne vzdelávacie programy pre tieto deti a zabezpečiť miesta špeciálnych pedagógov pre prácu s týmito deťmi,
- podporovať vznik a chod alternatívnych materských škôl.

4.2. Základné školy

- umožniť organizačné spojenie a organizačnú integráciu materských škôl s I. stupňom základnej školy, ako aj organizačnú integráciu stredísk záujmovej činnosti a centier voľného času do základných a stredných škôl,
- transformovať organizačnú štruktúru ZŠ tak, že I. stupeň bude tvoriť 1. – 5. ročník a II stupeň 6. – 9. ročník (nižšia stredná škola),
- transformovať obsah výchovy a vzdelávania na úrovni celkového poňatia s nasledovnými výstupmi:
 - kurikulum pre základnú školu
 - efektívny systém hodnotenia žiakov základnej školy,
 - učebnice, metodické materiály,
 - variabilné vzdelávacie programy,
- vytvoriť možnosti vzdelávania na základe záujmovej diferenciacie na II. stupni ZŠ v 8. a 9. ročníku,
- zabezpečiť intenzívne prepojenie až integráciu vyučovacích činností s výchovnými aktivitami záujmových a voľnočasových útvarov prostredníctvom pedagóga voľného času,
- je potrebné inovovať stratégie a metódy edukácie, zvýšiť zavádzanie alternatívnych koncepcií výchovy a vzdelávania, aktivizujúce, motivujúce a kreatívne metódy a formy zamerané nielen na výkon žiaka, ale aj na rozvoj schopností tvorivo riešiť problémy, prežívanie, city, motiváciu a hodnotový systém,
- výrazne zvýšiť podporu rozvoja alternatívnych škôl, tvorbu a vydávanie alternatívnych učebníc a doplnkových učebných materiálov pre žiakov základných škôl,
- znížiť rozsah informácií, poznatkov, ktoré sa majú žiakov naučiť v základnej škole, vzhľadom na kvantitatívnu predimenzovanosť a nižší rozvoj kultúrnej gramotnosti detí (myslenia, kognitívizácie, socializácie, emocionalizácie detí, ai.),
- na prvom stupni základnej školy neklasifikovať žiakov, alebo vypracovať efektívny a pružný systém hodnotenia žiakov, ktorý by ich motivoval k učeniu a nebol založený len na klasifikačných stupňoch; slovné hodnotenie umožniť používať ako alternatívu ku klasifikačnému systému,
- redukovať rozsah súčasného učiva tak, aby na jeho osvojenie bola potrebná 60% časová dotácia ročného počtu hodín v jednotlivých predmetoch základnej školy; odporučiť informatívne, doplnkové alebo rozširujúce učivo zamerané najmä na rozvoj myslenia, tvorivosti, riešenie praktických problémov, emocionalizáciu, hodnotovú orientáciu, enviromentálnu uvedomelosť v konaní žiakov a pod.,
- štátne kurikulum pre základnú školu bude obsahovať len vymedzenie základného obsahu a oblastí, činností pomocou ktorých sa realizuje výchova a vzdelávanie; v tejto súvislosti aj primerane posilniť časovú dotáciu školskej telesnej výchovy,
- zabezpečiť pre I. stupeň ZŠ nasledovnú aprobovanosť učiteľov

- učebné predmety s obsahom vedeckej kultúry bude vyučovať kmeňový učiteľ aprobovaný pre I. stupeň základnej školy,
- učebné predmety s obsahom umeleckej a telesnej kultúry, cudzie jazyky a informatiku budú vyučovať učitelia pre I. a II. stupeň základnej školy aprobovaný v príslušných odboroch,
- na II. stupni základnej školy výrazne zvýšiť a podporovať zavádzanie a používanie informačných technológií,
- v tomto zmysle sa odporúča už na prvom stupni špecializované vyučovanie; odporúča sa silnejšie prepojenie výchovy a vzdelávania v dopoludňajších a odpoľudňajších činnostiach,
- vypracovať Štátny učebný plán pre základnú školu a Štátne kurikulum pre základnú školu, ktoré budú základné školy adaptovať na Školský učebný plán a Školské kurikulum podľa miestnych podmienok a vyvíjať variabilné metodické učebné materiály,
- inovovať alebo podľa potreby spracovať a používať vzdelávacie štandardy komplexnejšie a rovnomerne zamerané podľa vekových kompetencií žiakov na vzdelávaciu aj výchovnú oblasť v jednotlivých predmetoch základnej školy, za účelom priebežného aj výstupného hodnotenia dosiahnutej kvality výchovy a vzdelávania,
- zachovať systém málotriednych škôl, ktoré predstavujú humánne riešenie možnosti vzdelávania pre deti z malých obcí,
- zabezpečiť intenzívne prepojenie až integráciu vyučovacích činností s výchovnými aktivitami záujmových a voľnočasových útvarov prostredníctvom pedagóga voľného času.

Väčšina návrhov systémových zmien výchovy a vzdelávania v základnej škole má charakter vedeckej a odbornej činnosti pri prebudovávaní obsahu, metód a stratégií výchovy a vzdelávania. Predpokladá sa, že časť navrhovaných zmien sa bude experimentálne overovať, časť sa bude postupne infiltrovať do obsahu a metód výchovy a vzdelávania a časť sa zavedie do praxe formou legislatívnych úprav.

4.3. Špeciálne školy. Výchova a vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVPP)

- budovať sieť špeciálnych škôl, aby deti mali prístup do týchto škôl vo všetkých regiónoch,
- podporovať vytváranie špeciálnych tried v bežných školách, tak, aby sa vytvorili podmienky pre postupnosť v jednotlivých ročníkoch,
- vytvárať prípravné ročníky aj v špeciálnych školách, špeciálnych materských školách,
- dobudovať sieť špeciálno – pedagogického poradenstva,
- v rámci existujúcich špeciálnych škôl vytvoriť podmienky pre vzdelávanie a výchovu ťažko mentálne postihnutých a viacnásobne postihnutých,
- skvalitniť proces integrácie detí so zdravotným postihnutím do štandardných tried – vypracovať inovované postupy integrácie a výskumne overovať užitočnosť resp. neužitočnosť zaraďovania postihnutých detí do štandardných tried,

- priechodnosť vzdelávania (horizontálne aj vertikálne) zabezpečiť spracovaním výstupných štandardov a úpravou legislatívy; žiakom, ktorí nemôžu plniť požiadavky príslušných osnov, umožniť vzdelávanie podľa individuálnych vzdelávacích programov,
- sprístupniť možnosť prípravy na povolanie ťažko mentálne a kombinovane postihnutým žiakom v praktických školách čo najbližšie k miestu ich bydliska vytvorením ich dostatočnej siete,
- v prípade potrieb škôl vzdelávajúcich žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, umožniť vytvorenie pracovného miesta pre podporného pedagóga (t.j. asistenta učiteľa), liečebného pedagóga, špeciálneho pedagóga pre žiakov so sluchovým, zrakovým, alebo telesne zdravotným postihnutím, školského psychológa, logopéda, rehabilitačných pracovníkov a ďalších potrebných odborníkov,
- zlepšiť vybavenie škôl špeciálnymi pomôckami, diagnostickými metódami a technikami, rozvíjajúcimi programami;
- zlepšiť depistážnu, diagnostickú, výchovnú, preventívnu, reedukačnú, psychoterapeutickú prácu a tréningové, rozvíjajúce programy pre deti, mládež ale aj rodičov detí so ŠVVP,
- vypracovať profily absolventov a ich kompetencie s výhľadom aj na ich budúce možné uplatnenie na trhu práce,
- organicky začleniť získanie počítačovej gramotnosti do vzdelávania aj v špeciálnych školách a zariadeniach pre deti so ŠVVP,
- v personálnej práci zrovnoprávniť postavenie učiteľov špeciálnych škôl, vychovávateľov, špeciálnych pedagógov, majstrov odbornej výchovy, stimulovať absolventov vysokých škôl, aby nastúpili do pedagogickej praxe,
- umožniť vnútornú diferenciaciu špeciálnych škôl podľa stupňa postihnutia,
- žiakov do špeciálnych základných škôl a špeciálnych tried pre žiakov s mentálnym postihnutím zaraďovať len po dôkladnej diagnostike a uskutočňovať rediagnostické vyšetrenia v stanovených intervaloch, najneskôr každé tri roky,
- motivovať podnikateľskú sféru pre poskytnutie praxi pre žiakov špeciálnych stredných škôl, praktických škôl, odborných učilíšť
- inovovať systém pregraduálnej prípravy a postgraduálneho vzdelávania absolventov pedagogických fakúlt pre vzdelávanie detí so špeciálnymi výchovno – vzdelávacími potrebami.

4.4. Základné umelecké školy:

- potvrdiť a upevniť súčasné postavenie základných umeleckých škôl (ZUŠ) v školskom zákone a akceptovať súčasnú štruktúru umeleckých odborov, obsah a dĺžku štúdia. Zároveň vytvoriť podmienky pre vznik nových umeleckých odborov alebo oddelení prípadne iných organizačných prepojení jednotlivých umeleckých odborov,
- žiakmi ZUŠ budú najmä žiaci 1. – 9. ročníka ZŠ, ale v menšej miere aj deti predškolského veku, žiaci stredných škôl, študenti vysokých škôl a dospelí,
- inovovať obsah vzdelávania a výchovno – vzdelávacích metód v ZUŠ,
- zaviesť atestačné konanie pre učiteľov štátnych aj neštátnych umeleckých škôl, aby učitelia spĺňali kritériá "umeleckej pedagogiky",

- v novom školskom zákone, v zákone o vysokých školách a príslušných vykonávacích predpisoch vytvoriť legislatívne podmienky pre pregraduálne vzdelávanie učiteľov v umeleckej pedagogike transformovaním niektorých konzervatórií na odborné vysoké školy. V nadväznosti na uvedenú transformáciu zaviesť pregraduálne, postgraduálne a inovované vzdelávanie učiteľov ZUŠ, s presahom na oblasť umeleckej výchovy v 1. – 9. ročníku ZŠ,
- dopracovať výchovno – vzdelávaciu koncepciu (poslanie, ciele, obsah, metódy...) jednotlivých umeleckých škôl,
- vybudovať vedecko – výskumnú základňu pre oblasť umeleckej pedagogiky,
- zabezpečiť dostatočné a priehľadné financovanie ZUŠ,
- vytvoriť podmienky pre ZUŠ ako pre kultúrno – spoločenské centrá v regiónoch.

4.5. Gymnaziá a všeobecné stredoškolské vzdelávanie

- **vzdelávanie na gymnáziách** naďalej definovať ako základnú prípravu predovšetkým pre štúdium na vysokých školách, ale aj na výkon niektorých činností vo verejnej správe, kultúre a ďalších oblastiach; musí byť snaha o maximálnu možnú priechodnosť žiakov na iné typy a druhy škôl a z iných druhov a typov škôl na gymnáziá; čo najdlhšie vzdelávať všeobecne, bez skorej a príliš úzkej profilácie; umožniť sebaprofiláciu škôl; umožniť individuálnu profiláciu žiakom; vzdelávacie programy gymnázií je potrebné diferencovať z hľadiska záujmov a schopností žiakov,
- postupne redukovať plány výkonov v **osemročnom gymnaziálnom štúdiu**, ktoré je určené len pre deti so zvýšenými schopnosťami a záujmom o štúdium (táto schopnosť a záujem musia byť popísané a overiteľné), pričom bude umožnená **maximálna priestupnosť** (na konci každého ročníka umožniť prijať nových žiakov a vyradovať tých, ktorí nedosahujú stanovenú úroveň); odporúča sa tiež zmeniť spôsob prijímania do tejto formy štúdia; predpokladá sa, že postupne percentuálny podiel novoprijímaných žiakov do prvého ročníka osemročného štúdia z daného populačného ročníka neprekročí hranicu 5 - 6% v celoslovenskom priemere,
- **na gymnáziách** bude študovať postupne aspoň 25- 30 % žiakov príslušného populačného ročníka.,
- v súlade s plnením medzištátnych dohôd podporovať rozvoj **bilingválneho vzdelávania** na gymnáziách skvalitňovaním podmienok ich činností,
- **obsah vzdelávania na gymnáziách** je nutné transformovať tak, aby celky boli organicky prepojené a poskytl široké všeobecné vzdelávanie. Navrhujeme takéto členenie: a) poznanie národného a svetového kultúrneho dedičstva, b) poznanie globálnych problémov ľudstva, vrátane chudoby, menšín a pod.; c) poznanie spoločenského a prírodného prostredia; d) rozvoj komunikačných schopností, e) poznanie informačných technológií a rozvoj schopností ich použitia; f) sprostredkovanie základných vedomostí a zručností uplatniteľných v osobnom živote a na trhu práce; g) ovládanie cudzích svetových jazykov. Obsah vnútorne viac diferencovať (napr. na jazykovú, prírodovednú, humanitnú vetvu a pod.), aby bolo možné uspokojiť žiakov s rozličnými záujmami a schopnosťami, pri súčasnom zabezpečení osvojenia si ekosociálnej kompetencie v konaní. Odstráni sa tak encyklopedické chápanie gymnaziálneho štúdia, predimenzovanosť obsahu učiva (najmä preťaženosť množstvom izolovaných, často neužitočných poznatkov), ktoré deformujú vyučovací proces na prevažne pasívne

sledovanie výkladu učiteľa žiakmi a následné skúšanie žiakov ako žiaci dokážu toto učivo memorovať. Je vhodné zriaďovať viacúčelové stredné školy, najmä v malých mestách, zahŕňajúce všeobecnovzdelávacie aj odborné smery, umožňujúce prestupy žiakov medzi jednotlivými smermi. Umožní to aj rozšíriť prístup k vysokoškolskému vzdelaniu;

- vytvoriť profil absolventa gymnázia s kompetenciami pre jeho ďalšie štúdium ako aj pre jeho uplatnenie v živote; vytvoriť profil všeobecného vzdelávania na stredných školách,
- realizovať pomaturitné štúdium aj na gymnáziách, kde sú na to podmienky,
- vytvoriť ucelený systém monitorovania kvality vzdelávania najmä po ukončení jednotlivých stupňov vzdelávania, najlepšie na začiatku nasledujúceho ročníka. Skompletizovať štandardy (obsahové aj výkonové) - vrátane testov a sprievodných metodických materiálov,
- objektivizovať štátnu maturitnú skúšku za účelom zvýšenia jej kvality.

4.6. Odborné stredoškolské vzdelávanie:

V návrhu zmien, cieľov sú zapracované viaceré odporúčania materiálu "Strategická štúdia odborného vzdelávania a prípravy", ktorú v rámci projektu PHARE vypracovali experti Európskej únie, kde sa mimo iného odporúča:

- a) využiť a posilniť prednosti doterajšieho systému odborného vzdelávania a prípravy v SR;
- b) prispôbiť odborné vzdelávanie požiadavkám jednotného európskeho trhu práce;
- c) poskytovať vyššiu úroveň všeobecného a širokoprofilovaného odborného vzdelávania a prípravy;
- d) dosiahnuť kvalitu pracovnej sily ako kľúčového faktora produktivity spoločnosti;
- e) vnímať odborné vzdelávanie ako jeden z prioritných nástrojov zamestnanosti, konkurencieschopnosti;
- f) nepretržite zabezpečovať tripartitizmus ako určujúcu formu zapojenia sociálnych partnerov do programov vzdelávania;
- g) trvalé cielenie prípravy aj na malé a stredné podniky;
- h) rozšíriť v pomaturitnom štúdiu škálu študijných odborov;
- i) vytvorením legislatívnych, finančných (napríklad daňovými úľavami) a personálnych podmienok podnietiť záujem zamestnávateľských subjektov o poskytovanie svojich pracovísk pre vykonávanie odbornej praxe žiakov stredných odborných škôl.

Pre absolventov SOŠ a SOU bude najdôležitejšia pripravenosť na celoživotnú zamestnanosť a na celoživotné vzdelávanie. Vzdelávacia politika v oblasti odborného stredoškolského vzdelávania bude prepojená s politikou zamestnanosti, bude prispôbená požiadavkám jednotného európskeho trhu práce a vzdelávacej politiky EÚ.

Navrhujeme:

- v odbornom stredoškolskom vzdelávaní bude pokračovať iba cca 70 - 75 % absolventov ZŠ oproti súčasným 83%. Väčšina študujúcich z nich získa úplné stredné odborné

vzdelanie (s maturitou). Stredné odborné vzdelanie (v súčasnosti dvoj a trojročné učebné odbory na SOU) sa bude získavať prevažne na objednávku podnikov a živnostníkov v školách, ktorých zriaďovateľmi budú podniky, prípadne v duálnom systéme (s výnimkou niektorých odvetví napr. pôdohospodárstvo);

- rozšíriť počet variabilných a flexibilných vzdelávacích ciest s väčším množstvom výstupov a uskutočniť reštrukturalizáciu siete SOU a SOŠ;
- redukovat' a inovovat' sústavu študijných a učebných odborov; vytvárať širokoprofilové odbory a zároveň poskytovať vyššiu úroveň všeobecného (cudzí jazyk, matematika, rozvoj komunikačných schopností, poznanie informačných technológií, schopnosti riešiť problémy, získanie základných vedomostí a zručností podporených ekosociálnou kompetenciou, uplatniteľných v osobnom živote a pod.) a široko zameraného odborného vzdelávania a prípravy; odhaduje sa, že by mohlo byť cca 20 širokoprofilových študijných odborov, zodpovedajúcich odvetviám hospodárstva, napr. strojárstvo, elektrotechnika, ekológia a pod.;

- novokoncipovaná stredná odborná škola bude poskytovať rozličné úrovne všeobecného a odborného vzdelania. Odporúča sa vzdelávanie podľa modulárneho systému. Programy kratšie

ako štyri roky budú končiť záverečnou skúškou, programy štvorročné a päťročné budú ukončené maturitou. Stredné odborné školy vzniknú transformáciou doterajších SOU a SOŠ a združených škôl;

- v obsahu stanoviť kmeňové učivo spoločné pre všetky odbory (cca 60 % času) – národné kurikulum a doplniť učivo vlastným obsahom (školské kurikulum), rozšíriť všeobecné vzdelanie, definovať základné kľúčové kompetencie absolventov, pripraviť dobre absolventov na vstup do ďalšieho odborného vzdelávania a do sveta práce, vypracovať učebné osnovy v spolupráci so zamestnávateľmi, ktoré budú obsahovať základné učivo a školské učebné dokumenty vytvárať podľa miestnych podmienok;
- v prvom ročníku dôraz klásť na všeobecné vzdelanie, v druhom na všeobecné spojené s predprofesijnou široko zameranou prípravou a v treťom a štvrtom ročníku popri všeobecných predmetoch uskutočniť prípravu v odbore a to teoretickú aj praktickú na povolanie alebo skupinu povolání;
- na skvalitnenie praktickej prípravy žiakov sa budú zriaďovať výcvikové centrá odbornej prípravy, ktorých zriaďovateľmi budú najmä zamestnávateľské združenia a živnostenské spoločenstvá;
- OSV sa bude realizovať prevažne na novokoncipovanej strednej odbornej škole integrujúcej súčasné SOU a SOŠ;
- novokoncipované stredné školy sa budú podieľať aj na terciárnej sfére vzdelávania, a to tak, že budú zabezpečovať pomaturitné a nadstavbové štúdium (aj pre absolventov gymnázií, ktorí nebudú pokračovať v štúdiu na vysokej škole) vrátane špecializácií svojich absolventov. Ak získajú akreditáciu, môžu poskytovať aj štvrtú úroveň odborného vzdelávania podľa klasifikácie ISCED, t. j. vyššie odborné vzdelanie. Budú sa podieľať aj na ďalšom vzdelávaní v rámci celoživotného vzdelávania, najmä rozširovaním a zvyšovaním kvalifikácie dospelých, ako aj ich rekvalifikáciou, inovačnými kurzami a pod.;
- v záujme oddialenia rozhodnutia o budúcom povolaní na neskoršie obdobie (starší vek) a možnosti prestupu na iný študijný odbor, prípadne na gymnázium bude prvý ročník SOŠ koncipovaný ako orientačný. Jeho obsah bude porovnateľný pre všetky odbory štúdiá. A

to tak, že dôraz sa bude klásť na všeobecné vzdelanie, na získanie kľúčových kompetencií a na poskytnutie úvodu do sveta práce;

- hodnotiť a akreditovať vzdelávacie štandardy a programy bude Národná kurikulárna rada, ktorá bude aj radiť ministerstvu školstva i jednotlivým školám v oblasti kurikulárnej politiky, bude podporovať kurikulárny rozvoj a výskum;

4.7. Výchova a vzdelávanie mimo vyučovania, neformálne a záujmové vzdelávanie:

- v spolupráci so zainteresovanými inštitúciami vypracovať koncepciu výchovy a vzdelávania vo voľnom čase,
- podporovať činnosť školských klubov detí a mládeže, centier voľného času, školských stredísk záujmovej činnosti, športových klubov, umeleckých súborov a pod.,
- podporovať záujem verejnosti pre rozhodovanie o náplni a zabezpečení voľného času v regiónoch, komunitách,
- uskutočňovať akreditáciu rôznorodých programov, kurzov pre vedúcich a školiteľov pre prácu s deťmi a mládežou vo voľnom čase,
- zaviesť funkciu vysokoškolsky vzdelaného pedagóga voľného času, vysokoškolsky vzdelaného odborníka pre prácu s mládežou, ako koordinátora voľnočasových aktivít; rozšíriť právomoci vedúcich vychovávateľov v domovoch mládeže,
- vytvoriť, kodifikovať minimálne štandardy pre odborníkov pre prácu s deťmi a mládežou,
- zo štátnych zdrojov podporovať najmä organizácie, ktoré celoročne a kvalitne pracujú s deťmi a mládežou vo voľnom čase, v oblasti neformálnej a záujmovej výchovy,
- legislatívne umožniť pôsobenie neziskových organizácií vo voľnom čase detí a mládeže, v oblasti neformálnej a záujmovej výchovy,
- podporiť spoluprácu neziskových a štátnych organizácií a školských zariadení s presunutím rozhodovania na riaditeľov škôl a rady škôl,
- vytvoriť systém hodnotenia kvality poskytovaných služieb pre deti a mládež vo voľnom čase s dôrazom na hodnotenie výchovných efektov,
- rozšíriť využívanie škôl a školských zariadení pre záujmovú činnosť a voľný čas detí a mládeže, poradenské služby (psychologické, špeciálno-pedagogické, protidrogové, atď.) a podporiť iniciatívy škôl a školských zariadení v ponuke vzdelávacích aktivít pre občanov,
- zvýšiť počet školských klubov a školských stredísk záujmovej činnosti, v školských kluboch zriadiť oddelenie pre žiakov 2. stupňa ZŠ,
- umožniť školským klubom a centráam voľného času získať právnu subjektivitu a rozšíriť ich činnosť aj na stredoškolskú mládež,
- v práci knižníc taxatívne vymedziť poslanie školských knižníc, kooperovať s Ministerstvom kultúry, vytvoriť funkciu učiteľa – knihovníka so zníženou vyučovacou povinnosťou, využívať viacdrojové financovanie a využívať moderné informačné a telekomunikačné prostriedky,
- posilniť pri mimoškolskom vzdelávaní funkciu kultúry a kultúrnych aktivít, predovšetkým ako nástroja prevencie proti negatívnym javom.

4.8. Podporné služby pre školu, poradenstvo, školské zariadenia

- do školského zákona zahrnúť výchovno-vzdelávacie, poradenské, servisné a podporné činnosti,
- zrovnocenniť hodnotenie všetkých pedagogických a odborných pracovníkov rezortu (finančné úpravy, dovolenky, služobné postupy a pod.). Zrovnocenniť finančne a sociálne vychovávateľov a učiteľky materských škôl s ostatnými učiteľmi. Oceňovanie ostatných odborných pracovníkov (napr. psychológov, informatikov, atď.) dostať na úroveň ich oceňovania v iných rezortoch, zvýšiť finančné ohodnotenie pracovníkov v poradenských službách, podporných činnostiach,
- vypracovať ucelenú a prepojenú koncepciu podporných služieb škole, v rámci toho inovovať koncepciu psychologického a výchovného poradenstva a prevencie, špeciálnopedagogického poradenstva, lekárskeho služieb škole, pedagóga voľného času; zabezpečiť nadväznosť a spoluprácu podporných, poradenských služieb na iné rezorty mimo školstva, ako aj vzájomnú synergiu poskytovanej pomoci deťom a mládeži nielen v čase vyučovania, ale aj vo voľnom čase. Efektívnejšie realizovať preventívny princíp včasnej intervencie pri ohrozeniach dieťaťa; individualizovať reedukačný proces; vymedziť základné kritériá pre vstup a zaraďovanie detí a mládeže do jednotlivých prvkov systému; rozvíjať podporné služby v špeciálnych výchovných zariadeniach,
- vymedziť kompetencie psychologického a výchovného poradenstva vo vzťahu k výchovnému poradcovi, špeciálnemu pedagógovi, školskému psychológovi, logopédovi, lekárskej službe, koordinátorom protidrogovej výchovy, kariérovým poradcom, poradcom pre profesionálnu orientáciu, metodikom, triednym učiteľom, pedagógom voľného času,
- zvážiť možnosť vytvorenia funkcie školský sociálny pracovník,
- permanentne zabezpečovať zvyšovanie kvalifikácie pracovníkov v školských zariadeniach, v poradenstve, v podporných službách pre školy,
- vyšpecifikovať regionálne a nadregionálne typy zariadení v rámci starostlivosti o deti a špeciálne výchovné zariadenia – zariadenia výchovnej prevencie (Liečebno-výchovné sanatórium, Diagnostické centrum, Centrum výchovy a psychologickéj prevencie) a zariadenia náhradnej výchovy (Detský reedukačný domov, Reedukačný domov mládeže) zaradiť pod špecializovanú štátnu správu vzhľadom na ich nadregionálnu pôsobnosť,
- zlepšiť činnosť jazykových škôl v nadväznosti na štandardy; vytvoriť metodický orgán pre udeľovanie akreditácií jazykovým školám; zabezpečiť uznanie medzinárodne platných osvedčení – certifikátov; vyriešiť zaradenie štátneho stenografického ústavu v školskom systéme,
- zabezpečiť efektívnejšiu činnosť škôl, najmä s ohľadom na rozvoj ekociálnej kompetencie a v prírode, a účinnejší systém metodického riadenia týchto škôl,
- vytvárať v domovoch mládeže také podmienky pre žiakov, aby mohli rozvíjať svoje záujmy, nadanie a talent,
- definovať smerovanie školského stravovania, vypracovať kritériá, normy a predpisy pre školské stravovanie, ktoré by boli platné aj v prípade ich prechodu na komerčnú bázu; vytvoriť účinnejší systém metodického usmerňovania z jedného centra; umožniť autonómnosť školských stravovacích zariadení a uplatniť viaczdrojové financovanie školských stravovacích zariadení
- prehodnotiť využiteľnosť školských hospodárstiev a možností podnikateľských činností v súlade s predmetom činnosti,

- vypracovať koncepciu školských výpočtových stredísk (ŠVS), prepracovať systém ich zriaďovania a riadenia, využitia v rámci koncepcie Ministerstva školstva týkajúcej sa informačných systémov, legislatívne riešiť povinnosť poskytovania informácií pre rozličné subjekty; prepracovať systém podielu ŠVS na vzdelávaní pedagogických aj nepedagogických a najmä riadiacich pracovníkov aj formou dištančného vzdelávania.

4.9. Terciárne vzdelávanie

Terciárna sféra vzdelávania:

Na vysoké školy sa v SR hlási cca 50 % populácie príslušného veku. Na štúdium na vysokých školách je prijatá nie celá polovica z nich. Zamietnutie viac ako polovice záujemcov o štúdium je plytvanie najdôležitejším zdrojom ekonomickej prosperity a sociálnej stability SR. Čím má človek vyššie vzdelanie, tým má väčšiu šancu uplatniť sa na trhu práce. Všetkým záujemcom o štúdium po maturite treba dať šancu vzdelávať sa. Nie všetci sa chcú a môžu vzdelávať na univerzitách, preto je potrebné vytvoriť v SR terciárnu sféru vzdelávania. Pojem terciárne vzdelávanie zastrešuje všetky druhy vzdelávania nadväzujúce na úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou. Najstaršou a súčasne najdôležitejšou zložkou terciárneho vzdelávania je vysokoškolské vzdelávanie, ktoré je v SR zredukované na univerzitné vzdelávanie.

Terciárnu sféru vzdelávania vytvoria tieto druhy škôl a možností štúdia:

- *pomaturitné štúdium* na stredných odborných školách v tzv. krátkych formách štúdia v dĺžke trvania 0,5 až 2 roky. Štúdium bude ukončené certifikátom;
- *vyššie odborné školy* v dĺžke trvania štúdia 2 až 3 roky zamerané na aplikácie a praktické poznatky a poskytujúce vzdelanie na úrovni 4. stupňa ISCED. Štúdium bude ukončené absolútoriom;
- *odborné vysoké školy* zabezpečujúce štúdium prevažne na bakalárskej úrovni;
- *univerzity* budú zabezpečovať bakalárske, magisterské a doktorandské štúdium v širokom rozsahu študijných odborov.

Navrhujeme:

- terciárnou sférou vzdelávania bude prechádzať do roku 2020 približne 50 % populácie,
- postavenie terciárneho vzdelávania je potrebné jasne legislatívne definovať,
- štúdium v terciárnej sfére založiť na kreditovom spôsobe štúdia. Kreditový systém bude kompatibilný s Európskym systémom ECTS a umožní autopofiláciu študentov, individuálne tempo štúdia, národnú aj medzinárodnú mobilitu študentov,
- počet študijných odborov na vysokých školách by mal byť redukovaný a kompatibilný s medzinárodnou klasifikáciou ISCED,
- štúdium na vysokých školách bude trojstupňové: bakalárske, magisterské a doktorandské a ukončí sa diplomom,
- každý učiteľ na vysokej škole by mal mať kvalifikáciu najmenej na úrovni PhD (CSc) a každý učiteľ v terciárnej sfére vzdelávania by mal mať pedagogickú kvalifikáciu a mal by sa ďalej vzdelávať vo vysokoškolskej pedagogike,

- každý jednotlivец by mal mať možnosť zvoliť si vlastnú vzdelávaciu cestu zo širokej ponuky v terciárnej sfére, čo je pojem zastrešujúci všetky druhy vzdelávania nadväzujúce na úplne stredoškolské vzdelanie (maturitu),
- zvýšiť váhu štátnych maturitných skúšok pri prijímaní na vysoké školy a to ich väčšou objektivitou, validitou a transparentnosťou,
- každý študent by mal mať zabezpečený prístup k internetu, čím sa vytvoria možnosti pre externé štúdium, dištančné, virtuálne terciárne vzdelávanie,
- knižnice budú poskytovať široké a kvalitné služby prostredníctvom elektronických médií,
- absolvent získa okrem diplomu aj doložku obsahujúcu výpis predmetov a skúšok, ktoré uľahčia jeho zamestnanie, resp. štúdium v štátoch EÚ, resp. aj v iných štátoch,
- predpokladá sa podstatné zlepšenie spolupráce škôl so zahraničím, najmä v podobe výmeny študentov, učiteľov, možnosti štúdia v zahraničí, pri riešení spoločných grantov, a pod.,
- školy zabezpečujúce terciárne vzdelávanie sa budú aktívne podieľať aj na ďalšom vzdelávaní v rámci celoživotného vzdelávania.

4.10 Ďalšie vzdelávanie

Ďalšie vzdelávanie nadväzuje na vzdelávanie poskytované deťom a mládeži v rámci formálneho vzdelávania na školách. Ide o vzdelávanie dospelých prostredníctvom krátkodobějších a dlhodobějších kurzov a vzdelávacích programov zameraných na získanie, zvýšenie alebo zmenu pracovnej kompetencie, kvalifikácie, ďalej ide o rekvalifikácie najmä nezamestnaných, ako aj o poskytnutie druhej šance tým, ktorí nevyužili predchádzajúce možnosti vzdelávania. Patrí sem aj sociokultúrne, občianske, voľnočasové, záujmové vzdelávanie obyvateľov, vrátane seniorov (univerzity tretieho veku). Každý, kto prejaví záujem o ďalšie vzdelávanie, má právo vzdelávať sa, a to v každom veku v intenciách Memoranda celoživotného vzdelávania prijatého komisiou európskych spoločenstiev.

Navrhujeme:

- vypracovať systém ďalšieho vzdelávania v Slovenskej republike aby sa zlepšila zamestnanosť, pracovné kompetencie, kvalifikácia, špecializácia, rekvalifikácia, osvojenie si inovácií, získanie a zdokonalenie jazykových kompetencií, počítačových a komunikačných spôsobilostí, postupov v kariérovej ceste a pod.,
- poskytnutie druhej možnosti ľuďom, ktorí z rozličných dôvodov nevyužili prvú šancu,
- zabezpečiť rozsiahlu možnosť rekvalifikácie nezamestnaných a nezamestnanosťou ohrozených ľudí,
- stimulovať ľudí k ďalšiemu vzdelávaniu zo strany zamestnávateľov, štátu, napr. pracovnými úľavami, daňovými úľavami, oceňovaním, vzdelania a pod.,
- do ďalšieho vzdelávania intenzívnejšie zapojiť stredné, vyššie odborné aj vysoké školy,
- zintenzívniť spoluprácu vzdelávacích inštitúcií s podnikmi, aj pri celoživotnom vzdelávaní občanov,
- kvalitu vzdelávania zabezpečiť akreditáciou a certifikáciou vzdelávacích programov, ich modulárnym usporiadaním, autoevaluáciou i externým hodnotením,
- urýchlene upraviť legislatívny rámec ďalšieho vzdelávania aj z hľadiska pracovných úľav

Programové zmeny pre dosiahnutie cieľov v jednotlivých prvkoch systému celoživotného vzdelávania sa musia uskutočniť v intenciách trvalo udržateľného rozvoja (TUR). Trvalo udržateľná spoločnosť pružne reaguje na nové situácie a je dostatočne uvedomelá (múdra) v tom zmysle, že neohrozuje fyzické ani sociálne systémy podporujúce jej ďalšiu existenciu. TUR vytvára predpoklady pre takú konfiguráciu demografického vývoja, tvorby a využívania technológií, ľudského, sociálneho a ekonomického kapitálu, ktorá zabezpečí kvalitu života každého člena spoločnosti. Úspešnosť dosiahnutia TUR vyžaduje zásadnú spoločenskú zmenu. Spoločnosť musí zmeniť svoje doterajšie správanie, postoje, hodnotové orientácie, spôsoby riešenia problémov a dosahovania cieľov. Úloha procesu celoživotného vzdelávania v tomto procese je nezastupiteľná.

5. PROGRAMOVÉ ZMENY V ROZHODUJÚCICH OBLASTIACH

5.1. Kurikulum a obsah vzdelávania

Značná časť mládeže opúšťa školy s vedomosťami, zručnosťami, schopnosťami, postojmi, ktoré nie sú dostatočne využiteľné na trhu práce a táto časť mládeže rozširuje rady nezamestnaných a frustrovaných občanov. Naznačuje to, že **škola učí niečo iné, ako je potrebné pre kvalitný a tvorivý život**. Škola je o niečom inom ako život. Škola si ide svojou cestou a život inou. V súlade s trendom v EÚ sa bude pre základné a stredné školy vytvárať dvojúrovňový, participatívny model obsahu vzdelávania: štátne orgány určia **štátne kurikulum**, ktoré bude obsahovať všeobecné ciele vzdelávania, základné učivo, záväzné cieľové požiadavky na výkon žiakov – štandardy, spôsoby overovania dosahovania štandardov a modelové vzdelávacie programy rešpektujúce odporúčania existujúcich, vzdelávaniu a výchove relevantných strategických dokumentov vlády SR (napr. Národná stratégia udržateľného rozvoja, 2001). Na osvojenie základného učiva vo všetkých školách príslušného typu bude potrebných iba cca 60 % časovej dotácie. Využitie ostatného času bude v právomoci jednotlivých škôl, ktoré si budú vytvárať podľa miestnych podmienok svoje **školské kurikulum**. Vytváraním vlastných programov sa zvýši zodpovednosť, sloboda, profesionalita, flexibilita škôl. V kurikulumách sa budú zdôrazňovať najmä kľúčové kompetencie, a to ako v štátnom kurikule, tak aj v školských kurikulumách.

Obsah vzdelávania, podobne ako celý projekt Národného programu, vychádza z teórie **tvorivo – humanistickej výchovy** v ktorej osvojovanie obsahov vzdelávania bude postavené na troch súbežných aktivitách:

- a) osvojovaní si vedomostí - tvoria ho učebné predmety, vedomosti, informácie a poznatky, ktoré si žiaci osvojujú a ktoré majú pochopiť a vedieť využívať v praxi,
- b) rozvíjanie kognitívnych, poznávacích funkcií a procesov žiakov akými sú napríklad senzomotorika, pamäť, osvojenie si, pochopenie významu pojmov, procesy analýzy, syntézy, zovšeobecňovania, analogického myslenia, hodnotiaceho – kritického myslenia a tvorivého myslenia,
- c) rozvíjanie nonkognitívnych, mimopoznávacích vlastností a charakteristík žiakov ako sú najmä aktivizácia, motivácia a kreativizácia osobnosti žiaka, študenta.

V obsahu vzdelávania sa bude aktívovať európska dimenzia vzdelávania, ktorá zahŕňa nielen výučbu cudzích jazykov a informačných technológií, ale aj výchovu k demokratickému občianstvu, k humanite, k rešpektovaniu všetkých etických hodnôt, k uznávaniu ľudských práv a slobôd a k osvojeniu si ekologickej kompetencie.

Aby bolo možné realizovať súbežne aktivity rozvíjajúce vedomosti, poznávacie schopnosti (kognitivizácia) a mimopoznávacie charakteristiky osobnosti, musí sa zrovnoceniť obsahová stránka vyučovania s procesnou; posilní sa integrovaný prístup (zlučovanie príbuzných vyučovacích predmetov), ako aj medzipredmetové vzťahy. Sústavu vedomostí a zručností budú tvoriť najmä tie poznatky a skúsenosti z činností, ktoré nepodliehajú rýchlym zmenám pod vplyvom vedecko – technického rozvoja. Ide najmä o zovšeobecnené pojmy, vzťahy, princípy, zákony, teórie a všeobecné spôsoby činností – metódy a metodológiu tvorivej práce. Bude sa učiť menej učiva, ale do väčšej hĺbky s väčším dôrazom na širšie súvislosti, na transfer poznatkov do mnohých oblastí.

Priprava na povolanie nadobudne na dôležitosti a stane sa aj súčasťou celoživotného vzdelávania a musí počítať s otvoreným trhom pracovných síl nielen pre Európu, ale celý svet. Predpokladá sa aktívnejší a účinnejší vstup zamestnávateľov do rekvalifikácií, ale aj vstup nadnárodných spoločností a vzdelávacích inštitúcií.

Aj keď Konceptia a Národný program nie je programom tvorby alebo rušenia inštitúcií, ani nie je primárnym cieľom Programu konkretizovať exekutívu zmien, snažíme sa ukázať na potrebnosť koncentrovaného a koordinovaného úsilia pri tvorbe základných, strategických materiálov pre realizáciu Programu aj pomocou návrhu do diskusie o zriadení orgánov s horemenovanými funkciami. Pre zvládnutie náročných prác v oblasti generovania nových obsahov (kurikulárnej transformácie) bude potrebné zriadiť **Národnú kurikulárnu radu**, ktorá bude hodnotiť a akreditovať vzdelávacie štandardy a programy. Zároveň bude poradným orgánom MŠ SR ale aj školám a školským zariadeniam v oblasti kurikulárnej politiky, bude podporovať kurikulárny výskum a vývoj. Môže fungovať ako tzv. "malá" akreditačná komisia.

Zmeny v kurikulu možno vyjadriť tézovite takto:

- cieľom vzdelávania nie je len osvojenie si vedomostí, alebo príprava pre povolanie, činnosť a výkony, ale je to aj ovplyvňovanie emócií, motivácie, hodnotového systému osobnosti, jeho autoregulácie, tvorivosti, prežívania – to celé je predpokladom kvalitnej prípravy pre tvorivý život. Treba klásť dôraz na anticipatívny prístup vo vzdelávaní, ktorého zmyslom je predvídať dôsledky ľudskej činnosti,
- moderný pedagogicko – psychologický obsah sa odporúča prezentovať cez koncepciu tvorivo - humánneho vyučovania, kde sa predpokladá silný synergický efekt vzdelávania a výchovy. Obsahuje aj inováciu procesuálnej stránky edukácie najmä používaním kooperatívneho vyučovania, problémového a projektového vyučovania, blokovej, tematickej výučby, aplikáciou konfluentnej (zbiehavej - rozvíjajúcej cit aj rozum) pedagogiky, objavujúceho a tvorivého vyučovania, heuristického vzdelávania, programov na zvýšenie vnútornej motivácie žiakov, študentov, učiteľov, programov prosociálneho správania a pod., zväziť potrebu zaradenia obsahu učiva týkajúceho sa vplyvu masovokomunikačných prostriedkov na človeka,
- vytvoriť dvojúrovňové kurikulá - štátne a školské kurikulum – realizovať kurikulárnu transformáciu za účasti najlepších odborníkov, didaktikov, pedagógov, metodikov a psychológov Slovenskej republiky, prípadne aj za pomoci zahraničných expertov, odberateľov absolventov a komory,
- rozširovať nedirektívne pôsobenie na žiaka, študenta, aby sa popri zdokonaľovaní vedomostí a poznávacích funkcií vytvorila motivácia žiakov a študentov, učiacich sa, k sebazdokonaľovaniu aj v oblasti mimopoznávacích charakteristík osobnosti, teda systematické osvojovanie si všetkých kľúčových kompetencií človeka a pritom zahrnúť do tohoto obsahu aj európsku dimenziu vzdelávania,
- redukovať v obsahu neefektívne informácie a poznatky, aby sa znížila informačná záťaž žiakov a učiteľov a viac učiť obsahy využiteľné pre život teraz a v budúcnosti,
- na stredných školách najmä SOU a SOŠ posilniť zložku všeobecného vzdelania takeho zamerania, ktoré je potrebné pre skupinu povolání, pre prax, t.j. napr. komunikačné schopnosti, prácu s informáciami, cudzie jazyky, praktickú psychológiu (riešenie konfliktov, tvorenie kooperatívnych skupín, riadenie, motivovanie ľudí a pod.), zvyšovanie svojej spôsobilosti pre prácu a kvalitný život, učiť a zdokonaľovať schopnosti podnikania,

- inovovať a zdôrazniť postavenie a funkciu všetkých mimoškolských, poradenských, metodických inštitúcií a služieb škole; revitalizovať pedagogický výskum na Slovensku; podporovať vznik alternatívnych a neštátnych škôl, zastaviť negatívny trend obmedzovania podporných vzdelávacích služieb,
- je potrebné vytvoriť ucelenú koncepciu a stratégiu hodnotenia kvality vzdelávacieho systému a jeho prvkov (evaluácia, sebaevaluácia), čo bude viesť k realizácii princípu konkurencie škôl a školských zariadení; zabezpečiť permanentnú inováciu kvality vzdelávania – zaviesť systém komplexného riadenia kvality. Nielen prebrať množstvo učebnej látky, ale sledovať a trvať na jej kvalitnom osvojení, t.j. na všetkých úrovniach kognitívneho spracovania až po tvorivú produkciu; podobne to platí pri riadení školstva, škôl, výchovno – vzdelávacieho procesu; vyvinúť nástroje na meranie učebných a výchovných výsledkov žiakov v priebehu celej školskej dochádzky, na monitorovanie a evaluáciu výchovy, vzdelávania a riadenia týchto procesov; štandardizovať a diferencovať maturitné skúšky, zaviesť štátne maturity,
- výraznejšie sprofesionalizovať štátnu školskú inšpekciu, ale aj školských manažérov, riaditeľov škôl, metodikov, posilniť monitorovanie a pravidelnú evaluáciu vzdelávania,
- vybudovať kvalitný, efektívny informačný systém vo vzdelávaní a v tejto súvislosti venovať pozornosť problematike mediálneho prostredia a mediálnej výchovy,
- založiť a realizovať rozvojové a inovačné programy podporujúce najmä tvorivú prácu škôl a rozvoj ďalšieho vzdelávania učiteľov, vychovávateľov a majstrov odbornej výchovy a podporovať pedagogické čítania, učiteľské konferencie, súťaže, ocenenia a pod.,
- vytvárať a overovať, potom zavádzať do praxe moderné prvky, programy výchovy a vzdelávania detí z menej podnetného sociálneho prostredia, najmä rómskych detí z menej podnetného prostredia, podobne spresniť a zlepšiť integráciu neštandardných detí do klasických škôl a tried; špecifickú pozornosť venovať bilingvalizmu, jazykovej, rečovej a komunikačnej výchove všeobecne a menšinám,
- zapracovať do kurikula zásady, princípy a kritériá trvalo udržateľného rozvoja.

Školy v SR by mali rešpektovať a postupne realizovať tieto trendy v procesuálnej stránke vzdelávania, ktoré sa postupne uplatňujú v štátoch EÚ i OECD :

OD	KU
- odovzdávania encyklopedických vedomostí žiakovi	- komplexnému rozvoju osobnosti rozvoju schopnosti učiť sa
- vyučovania	- učeniu sa
- pasivity žiaka	- aktivite, samostatnosti, tvorivosti, prežívaniu práce žiaka
- uniformity, centralizmu	- rôznorodosti, pluralite
- autoritárstva, dogmatizmu	- humanizácii vyučovania
- učiteľa-neomylnéj autority	- učiteľovi - poradcovi

- orientácie na priemerného žiaka
- frontálnosti práce žiakov
- súťaživosti žiakov
- dôrazu na obsah učiva

- kriedy a tabule
- izolovaných predmetov
- informačno-receptívnej a reprodukčnej metódy
- individuálneho skúšania pri tabuli a hodnotenia prevažne vedomostí a zručností

- domácich úloh
- dôrazu na disciplínu, poslušnosť žiakov
- dominancie slova učiteľa a informácií učebnice ako zdroja poznatkov
- preferencie verbálnej a matematicko-inteligencie logickej inteligencie ľavej

- prevažne intelektuálneho zamerania kognitívnej

- stability skupín žiakov - tried

- izolácie školy od života

- diferencovanému a individuálnemu prístupu k žiakom
- skupinovej práci
- kooperatívnosti žiakov
- dôrazu na celý proces vyučovania i učenia sa, výchovy
- vyučovacej technike
- ich integrácii
- heuristickým hľadacím metódam

- k objektivizujúcim formám skúšania, sebahodnoteniu, uprednostňovaniu pozitívneho hodnotenia celej osobnosti žiaka
- námetom pre voľný čas
- akceptácii žiaka, úcte k jeho osobnosti

- využívaniu primárnych zdrojov

- rovnosti všetkých osem druhov oboch mozgových hemisfér, ako aj hemisféry mozgu
- vyváženej proporcionality rozvoja afektívnej a psychomotorickej stránky
- prirodzeným životným skupinám žiakov, zoskupovaniu žiakov podľa cieľov vyučovania
- spojeniu školy so životom

5.2. Riadenie a ekonomické zabezpečenie systému celoživotného vzdelávania

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov konštatuje, že riadenie je jeden z neurgických bodov celého systému. Z pohľadu teórie najslabšieho ohnivka sa takýmto ohnivkom zlyhania alebo neúspechu či úspechu národného programu môže stať práve subsystém riadenia. Všeobecným cieľom je demokratizovať a decentralizovať riadenie na všetkých úrovniach, uplatňovať princíp subsidiarity v praxi, realizovať právnu subjektivitu škôl a školských zariadení, profesionalizovať riadenie. Moderný manažment školy predpokladá naplniť ako personálne riadiace, tak aj operatívne riadiace funkcie. Za osobitne dôležité považujeme zavedenie pravidelného hodnotenia (sebahodnotenie - autoevaluácie) škôl a školských zariadení s maximálnou mierou objektivnosti a odbornosti a efektívnou spätnou väzbou aj pomocou vyspelej, nezávislej inšpekcie. Štruktúra vzdelávacieho systému je pomerne dobre vybudovaná.

Navrhujeme:

- výdavky na školstvo v SR je potrebné zvýšiť aspoň na 5 % HDP do roku 2006, čo je priemerná hodnota financovania školstva v členských štátoch EÚ v súčasnosti. Vo všeobecnosti platí, že čím je vyššie vzdelanie, tým je nižšia miera nezamestnanosti a tým vyššie sú zárobky,
- decentralizovať, zracionalizovať riadenie škôl a školských zariadení presunom kompetencií a riadenia na samosprávne orgány obcí, komunít, škôl. Prijat' princíp subsidiarity pri budovaní celého školského systému (okrem vyznačených kompetencií ministerstva školstva),
- zmeniť charakter pôsobenia ministerstva školstva, ktoré by malo zaraďovať a vyrad'ovať školy zo siete; stanovovať požiadavky na kvalifikáciu učiteľov a na ich celoživotný kariérny rast; analyzovať stav výchovy a vzdelávania a pripravovať legislatívne opatrenia; objednávať riešenie výskumných úloh a poskytnúť na to prostriedky; stanovovať rozpočtové normatívy a riešiť odchýlky; stanovovať stratégiu monitorovania kvality,
- reštrukturalizovať a racionalizovať sieť stredných škôl, presnejšie definovať organizačno – štruktúrne väzby zariadení výchovného, mimovyučovacieho a mimoškolského charakteru na školu a výchovu, posilniť rozvoj predškolskej výchovy, podporiť rozvoj poradenských, servisných a podporných činností pre školu, výchovu a vzdelanie, rozšíriť ich na celoživotné vzdelávanie, podporiť rozvoj terciárneho, diverzifikovaného vzdelávania zrovnateľného s krajinami EÚ, pri udeľovaní akreditácií týmto inštitúciám pomocou "malej" akreditácie,
- vytvoriť racionálny model úplnej právnej subjektivity všetkých škôl a školských zariadení a vytvoriť potrebnú legislatívu pre jej zavedenie do praxe; udeliť právnu subjektivitu školám s uplatnením princípu subsidiarity (škola môže delegovať niektoré svoje kompetencie na iné subjekty), čo im umožní realizovať väčšiu samostatnosť, tvoriť popri národnom obsahu (osnovách) aj svoj vlastný vzdelávací obsah, svoje vlastné vzdelávacie programy, alternatívne prístupy, svoju personálnu politiku. Predpokladá sa redukcia administratívy a zjednodušenie financovania. Zmeniť postavenie škôl na neziskové vzdelávacie inštitúcie riadené správnou radou alebo radou školy s právomocami

rozhodovať okrem prijatia a odvolania riaditeľa aj o rozdelení pridelených finančných prostriedkov, o obsahu školských osnov a o používaných učebniciach,

- zaviesť kontrolu výstupov výchovy a vzdelávania pomocou celonárodných výkonových štandardov, pomocou kontroly školy a riaditeľa radou školy, rodičmi, štátnou inšpekciou; štandardizovať oblasť vzdelávania obsahovými, výkonovými a výstupnými štandardami, ktoré sa stanú otvorenou súčasťou pedagogických dokumentov,
- pripraviť model decentralizácie štátnej správy na samosprávy; v prechodnom období od riadenia školstva v rámci integrovanej štátnej správy prejsť na špecializovanú štátnu správu; zriaďovateľskú funkciu štátnych škôl a školských zariadení so všetkými kompetenciami súvisiacimi s touto funkciou presunúť na špecializovanú školskú správu,
- vypracovať a schváliť zákon o financovaní škôl, vrátane normatívo a kontroly využívania štátneho (verejného) rozpočtu, zabezpečiť objektivnosť a prehľadnosť rozdeľovania finančných zdrojov, zabezpečiť porovnateľnú úroveň financovania štátnych a neštátnych škôl,
- vypracovať a schváliť nový školský zákon s vykonávacími predpismi tak, aby decentralizácia kompetencií bola spojená so zodpovednosťou za oblasť výchovy a vzdelania, za efektívne vynakladanie finančných prostriedkov a riadenie škôl a školských zariadení na jednotlivých stupňoch špecializovanej štátnej školskej správy,
- základným a rozhodujúcim článkom v decentralizovanej sústave riadenia sa stane škola, riaditeľ školy, rada školy, miestna komunita, ktorí v spojení so štandardmi v konkurenčnom prostredí budú bezprostredne riadiť školu a rozhodovať o základných otázkach života školy,
- nevyhnutne aj z hľadiska riadenia je potrebné vybudovať nielen nezávislú, ale hlavne vysoko odbornú inšpekciu. Inšpektormi majú byť najlepší pedagogickí odborníci, ktorí budú prechádzať permanentným vzdelávaním a zdokonaľovaním; vytvoriť "malú" akreditačnú komisiu na posudzovanie spôsobilosti ustanovizní, organizácií a škôl konať vzdelávacie aktivity a udeľovať certifikáty,
- vypracovať jasné kritériá v personálnej politike, najmä pre výberové konania riaditeľov škôl, školských zariadení, vedúcich školských pracovníkov, pedagogických pracovníkov a vypracovať tiež modely hodnotenia kvality a kvantity riadiacej práce v školstve; v príprave riadiacich pracovníkov školstva vychádzať zo svetových trendov prípravy moderného manažmentu, ku komplexnému riadeniu kvality, ktoré povedie ku kontinuálnemu skvalitňovaniu riadenia školstva,
- cieľom je zabezpečiť kvalitný pedagogický výskum napr. obnovením Výskumného ústavu pedagogického, vytvorením pedagogického pracoviska v Slovenskej akadémii vied, rozšírením vedeckých kapacít na vysokých školách pripravujúcich učiteľov a pod. ,
- vytvoriť kvalitný informačný systém v školstve s postupným napojením všetkých škôl na internetovú sieť; vypracovať koncepciu rezortného informačného systému (RIS),
- vytvoriť osobitné legislatívne podmienky pre ďalší rozvoj neštátnych škôl,
- zriaďovať ďalšie združené školy, napr. základné školy a materské školy alebo základné školy a stredné školy, SOU a SOŠ, ZŠ a základné umelecké školy a pod.,
- osobitnú pozornosť venovať *národnostnému školstvu*; základným princípom je tu princíp rovnakých šanci vo vzdelávaní pre každého občana a výchova ku koexistencii rozličných etník, národností, kultúr na princípoch všeludských hodnôt, princípoch spolunažívania

krajín v rámci EÚ, na základe princípov prijatých EÚ pri vzdelávaní členov národnostných a etnických menšín,

- rovnako je potrebné prepracovať systém vyhľadávania, diagnostikovania a rozvoja **nadaných a talentovaných žiakov**, otvoriť a overiť čo najviac spôsobov, foriem a možností ich vzdelávania a výchovy už od predškolského veku. To znamená nielen špeciálne triedy, ale aj školy pre nadané deti, individuálne vzdelávacie programy, rozličné mimoškolské vzdelávacie aktivity, súťaže, olympiády, aj medzinárodného charakteru, atď., aby sa čo najviac podporoval ich rozvoj rozmanitými vzdelávacími cestami,
- špecifickú problematiku tvoria **rómske deti** sociálne a stimulačne zanedbané; odporúčame zaviesť celodenný výchovný systém, zriaďovať prípravné triedy v materských školách pre deti s odloženou školskou dochádzkou a nulté ročníky v základných školách pre deti z menej podnetného prostredia; päť ročné deti z menej podnetného prostredia zaraďovať do materských škôl; skvalitniť ich diagnostiku, zaviesť špecializované vzdelávanie učiteľov a vychovávateľov rómskych detí, získať čo najviac Rómov pre pedagogické povolania, zaviesť rómskych asistentov. Vypracovať a realizovať alternatívne osnovy a plány škôl, výchovné programy, individuálne vzdelávacie programy so zohľadnením špecifik rómskych detí s akcentom na vzbudenie a udržanie motivácie k učeniu; vypracovať aj systém motivovania rodičov rómskych detí pre spoluprácu so školou a pre vstup a dochádzku ich detí do školy, ako aj pre vstup a štúdium na stredných a vysokých školách; realizovať podporné vzdelávacie programy pre prijímacie skúšky na stredné a vysoké školy, overiť systém tútorov pre rómske deti z menej podnetného prostredia a zabezpečiť finančné odmeňovanie (alebo zníženie úväzku) pre učiteľov detí z menej podnetného prostredia.

5.3. Učiteľ - rozhodujúci činiteľ vo výchove a vzdelávaní

"Skutočné zmeny vo výchovno – vzdelávacom systéme je možné realizovať iba svedomitou, iniciatívnou, tvorivou a vysoko motivovanou činnosťou každého učiteľa a vychovávateľa. Vzdelávanie pedagogických pracovníkov má obsahovať aj alternatívne teórie a prax výchovy a vzdelávania" (z Deklarácie o slobode a zodpovednosti vo výchove a vzdelávaní).

Preto je potrebné:

- **podstatne zvýšiť spoločenské a najmä finančné ocenenie učiteľov, vychovávateľov.** Ak má byť spoločenské ocenenie práce pedagógov rovnaké ako v štátoch OECD, bude potrebné zvýšiť platy učiteľov o cca 60 % ! Spracovať plán postupného nárastu učiteľských plátov rýchlejšieho ako nárast priemerného platu v národnom hospodárstve. Zvýšením plátov a spoločenského ocenenia možno dosiahnuť stav, že v roku 2015-2020 kvalifikovanosť vyučovania presiahne 90 %,
- **zlepšiť pregraduálne vzdelávanie pedagógov** v bakalárskom a magisterskom štúdiu na vysokých školách. V príprave budúcich učiteľov na učiteľských fakultách by nemali dominovať iba odpovede na otázku **čo vyučovať**, t. j. osvojovanie obsahu učiva príslušných aprobačných predmetov, ale v rovnováhe s nimi by mali byť aj odpovede na otázky **prečo a ako vyučovať** ? t. j. osvojovanie pedagogicko - psychologických disciplín. Je potrebné obnoviť a rozširovať fakultné cvičné školy, kde by sa zabezpečila zodpovedajúca prax pre študentov a vypracovať štandardy učiteľských kompetencií,

- **skvalitniť ďalšie vzdelávanie učiteľov, vychovávateľov a majstrov odbornej výchovy.** Prepojiť ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov s rozvojom školy a zlepšením ich profesnej perspektívy. Za prioritnú úlohu považujeme vytvorenie takých podmienok, aby každému pedagogickému pracovníkovi stálo za to, neustále sa vzdelávať, zdokonaľovať svoje pedagogické majstrovstvo a naopak, aby sa nevzdelávanie, pohodlnosť, lajdáctvo nevyplácali. Je potrebné vytvoriť rôzne služobné stupne - hodnoty aj pre učiteľov v SR, a to napr. tieto: 1. začínajúci učiteľ - 2. pomocný učiteľ - 3. učiteľ 4. učiteľ s prvou atestáciou - 4. učiteľ s druhou atestáciou. Atestácie bude sprevádzať zvýšenie príjmu učiteľov, ale aj ich povinností a zodpovednosti. Každá škola by mala dostať účelovo viazané prostriedky na vzdelávanie pedagogických pracovníkov a škola si bude objednávať (vyberať z ponúk) také vzdelávanie, ktoré považuje za najpotrebnejšie. Do ďalšieho vzdelávania zapojiť aj rezortné vzdelávacie inštitúcie a iné akreditované subjekty.
- **vytvárať väčšie možnosti ďalšieho vzdelávania učiteľov v zahraničí,** vrátane vykonávania krátkodobých a dlhodobých študijných pobytov.

Väčšina pedagogických pracovníkov považuje sebvzdelávanie za najdôležitejší spôsob ďalšieho vzdelávania, a preto školská správa alebo škola samotná bude preň vytvárať priaznivé podmienky, a to najmä:

- vydávaním a dotáciou odborných časopisov a literatúry a dobudovanie knižnično – informačného systému rezortu;
- vydávaním prehľadov, excerptov zahraničnej pedagogickej, odbornej literatúry formou tzv. expresných informácií, resp. prehľadom informácií na internete;
- revitalizovať sieť školských knižníc;
- vytváraním prístupov do virtuálnych knižníc, dobudovaním Slovenskej pedagogickej knižnice;
- orientáciou masovokomunikačných prostriedkov na problematiku školstva a vzdelávania;
- propagáciou pozoruhodných výsledkov a osobností v oblasti výchovy a vzdelávania;
- daňovou úľavou pre podnikateľov za služby preukázané školstvu;
- podporou výučby jazykov a školského vysielania vôbec v televízii a v rozhlase.

Aby sa dodržala vysoká kvalita vzdelávania učiteľov je **potrebné vytvoriť celoštátne štandardy pedagogickej spôsobilosti, napr. štandard absolventa učiteľskej fakulty, štandard učiteľa po ukončení uvádzajúceho štúdia, začínajúceho učiteľa, pomocného učiteľa, vychovávateľa, štandard vychovávateľa po prvej a druhej atestačnej skúške, štandard učiteľa s 1. atestáciou, štandard učiteľa s 2. atestáciou, inšpektora, riaditeľa školy, atď.** Tieto štandardy by mali tvoriť základ pre získanie príslušných certifikátov.

Vytvoriť a realizovať rozvojové a inovačné programy podporujúce najmä tvorivú prácu škôl, tvorivých pracovníkov. Zrovnocenniť učiteľky materských škôl, vychovávateľov, majstrov odborného výcviku s učiteľmi napr. pri možnosti absolvovať kvalifikačné skúšky, pri ich zaradovaní do platových tried, pri otváraní ich možností ďalšieho štúdia a kariérovej cesty. **Inovovať doplnkové pedagogické štúdium – premeniť ho na bakalárske štúdium.**

Ďalej:

- zaviesť do praxe zákon o verejnej službe učiteľa, pedagogického pracovníka,
- vypracovať systém ochrany učiteľa, vychovávateľa pred nadmernou psychickou záťažou a zaviesť do praxe programy zvládania stresov a záťaže; uskutočňovať pravidelné lekárske a psychologické vyšetrenia zdravotného a psychického stavu učiteľov a pedagogických zamestnancov s cieľom prevencie, pomoci a liečby;
- legislatívne upraviť ochranu pedagogických zamestnancov, ako verejných činiteľov, pred nárastom agresie a násilia zo strany žiakov i rodičov,
- zvýšiť finančné ohodnotenie učiteľov a pedagogických zamestnancov, vypracovať systém diferencovaného hodnotenia podľa stupňa vzdelania, ale aj podľa hodnotenia kvality a kvantity práce; vypracovať systém morálneho oceňovania učiteľov, majstrov odbornej výchovy a vychovávateľov,
- vypracovať a zaviesť do praxe kontrolu dodržiavania etického kódexu pedagogického zamestnanca,
- vypracovať profil učiteľa, vychovávateľa, profesiogram a kompetencie učiteľa rozličných typov a druhov škôl a vyučovacích predmetov,
- zabezpečiť celoživotné vzdelávanie učiteľov, majstrov odbornej výchovy a vychovávateľov, modernizovať ho a realizovať aj vzdelávanie riadiacich zamestnancov v školstve, aj pomocou rezortných vzdelávacích inštitúcií a iných akreditovaných vzdelávacích subjektov,
- uskutočňovať výskum osobnosti učiteľa, pedagogického zamestnanca, a jeho práce,
- diverzifikovať pregraduálne, postgraduálne, celoživotné vzdelávanie,
- zaviesť systém atestačných skúšok (kvalifikačných skúšok) v nadväznosti na finančné ohodnotenie a kariérovú cestu pedagogického zamestnanca.

Predpokladáme, že pri zlepšovaní postavenia pedagogických zamestnancov a vytváraní lepších podmienok pre ich prácu budú zamestnávateľia, orgány štátnej správy a orgány samosprávy úzko spolupracovať s odborovými orgánmi.

5.4. Kvalita výchovy a vzdelávania

Kvalita je mierou dokonalosti, hodnotnosti, užitočnosti výchovy a vzdelávania, naplnenie požiadaviek a očakávaní zákazníkov škôl: žiakov, študentov, rodičov, zamestnávateľov, občanov, štátu. Kvalitu výchovy a vzdelávania je možné neustále zvyšovať bez ohľadu na jej aktuálnu úroveň. Podmienkou životaschopnosti Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania, ako aj Národného programu výchovy a vzdelávania je zabezpečenie najvyššej možnej kvality výchovy a vzdelávania. Požiadavku možno realizovať takto:

- každá škola a školské zariadenie si vypracuje systém zabezpečenia kvality, ktorý bude vychádzať najmä z teórie komplexného manažmentu kvality a európskych noriem systémov kvality (podľa STN ISO radu 9000) a to pokiaľ možno pri zachovaní primeraných finančných nákladov na prevádzku školy;

- pre všetky vyučovacie predmety na všetkých typoch základných a stredných škôl bude vypracovaný profil absolventa učebného alebo študijného odboru a budú existovať celoštátne vzdelávacie (obsahové a výkonové) štandardy a pre študijné a učebné odbory pripravujúce na povolanie (aj v terciárnom a ďalšom vzdelávaní) štandardy jednotlivých povolání. Úlohou škôl bude tieto štandardy dosahovať.
- kvalita práce škôl, inštitúcií, úradov systému celoživotného vzdelávania sa bude monitorovať a hodnotiť interne (autoevaluácia), aj externe (evaluácia). Ťažisko sebahodnotenia bude spočívať v hodnotení splnenia ročného plánu práce školy (inštitúcie), miery dosahovania celoštátnych štandardov, skvalitňovania procesov výchovy a vzdelávania a plnenia očakávaní zákazníkov školy (žiacov, študentov, rodičov, odberateľov absolventov). Externé hodnotenie bude spočívať najmä na posúdení naplnenia ročného plánu práce školy (inštitúcie) a jej hodnotenie zriaďovateľom (a); na celoštátnom externom testovaní žiakov a študentov základných a stredných škôl zameranom na dosahovanie celoštátnych vzdelávacích štandardov a následnom publikovaní celkových výsledkov, vrátane ich analýzy, porovnania s predchádzajúcimi výsledkami a odporúčaniami na zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania (b); na hodnotení základných a stredných škôl expertami (školskou inšpekciou), pričom túto činnosť na školách s iným vyučovacím jazykom než slovenským zabezpečí inšpektormi - odborníkmi ovládajúcimi vyučovací jazyk školy na patričnej úrovni; komplexná inšpekcia sa bude realizovať na každej škole aspoň raz za 5 rokov. Výsledky inšpekcie budú prístupné verejnosti (c); na štandardizácii maturitných skúšok, zavedením štátnych maturít a publikovaním ich výsledkov, externým hodnotením záverečných skúšok, štátnych skúšok v terciárnej sfére a certifikácie v ďalšom vzdelávaní (d); zapájaním sa do medzinárodného zisťovania výsledkov práce škôl. SR sa bude pravidelne zapájať do výskumov kvality európskych škôl, ktorými sa budú, podľa návrhu Európskej komisie zisťovať tieto indikátory kvality:

Indikátory kvality európskych škôl:

Indikátor:

Okruh:

-
1. Matematika	
2. Čítanie	
3. Prírodné vedy	
4. Informačné a komunikačné technológie	Výsledky žiakov
5. Cudzie jazyky	
6. Učiť sa učiť	

7. Občianska náuka

8. Európska dimenzia vo vzdelávaní

9. Študijná "úmrtnosť", nedokončenie školskej dochádzky

10. Ukončenie vyššej strednej školy

Úspešnosť štúdia a prechod na

11. Účasť na terciárnom vzdelávaní

vyššie vzdelávanie

12. Hodnotenie a riadenie vzdelávania

Monitorovanie vzdelávania

13. Účasť rodičov

14. Vzdelávanie učiteľov

15. Účasť na mimoškolskej výchove

Zdroje a ich štruktúra

16. Počet žiakov na jeden počítač

17. Výdavky na jedného žiaka

Na školách s iným vyučovacím jazykom než slovenským výskumy realizovať zásadne vo vyučovacom jazyku školy.

Zvyšovaniu kvality výchovy a vzdelávania bude napomáhať kvalitný informačný systém, poskytujúci pohotovo, nepretržite a bezproblémovo najnovšie informácie nielen z oblasti výchovy a vzdelávania v SR, ale aj EÚ a OECD. Tieto služby zabezpečí internet na ktorý budú postupne napojené všetky školy.

5.5. Medzinárodná spolupráca vo výchove a vzdelávaní

Medzinárodná spolupráca bude zameraná najmä na intenzifikáciu a konkretizáciu vstupu SR do EÚ a na spoluprácu s Radou Európy, UNESCO, OSN a jej detským fondom UNICEF, s CEEPUS. Riadiace orgány EÚ a OECD požiada vláda SR o vykonanie auditu vzdelávacieho systému v SR. Nestranný postoj medzinárodných expertov pomôže lepšie, všestrannejšie a z nadhľadu odhaliť nedostatky a rezervy nášho vzdelávacieho systému.

Je potrebné organizačne, personálne, finančne podporovať čo najširšie zapojenie vzdelávacích inštitúcií do programov európskej spolupráce a mobility.

V tejto súvislosti sa ďalej navrhuje:

- spolupracovať vo výskume a realizácii na čo najviac medzinárodných grantoch riešiacich otázky výchovy, vzdelávania, riadenia školstva. V plnej miere akceptovať bilaterálne a multilaterálne dohody o výchove a rozvoji vzdelávacieho systému v rezortnej a medzirezortnej spolupráci
- neustále sledovať vývoj v oblasti výchovy a vzdelávania a zdokonaľovať Národný program výchovy a vzdelávania; v tomto zmysle ide o otvorený program pre zmeny, doplnky a reformulácie.

Nechceme v Národnom programe výchovy a vzdelávania Slovenskej republiky zdôrazňovať len organizačné zmeny, financie, formálne aspekty, zmeny v riadení, ale ide hlavne o polozenie základov zmeny filozofie výchovy, osvojovania si nových hodnôt poznávacích a morálnych kvalít človeka budúcnosti. Mladí ľudia by sa mali strátiť:

- pôžitku bez svedomia,
- bohatstva bez práce,
- vedy bez ľudskosti,

- poznania bez vôle,
- podnikania bez mravnosti,
- zásluh bez únavy,

- politiky bez princípov

Deti a mládež sú základňou budúceho rozvoja spoločnosti a zároveň nezraniteľnejšou skupinou obyvateľov. V súvislosti s výrazným rozvojom osobitej subkultúry mládeže ovplyvnenej konzumným spôsobom života je dôležité venovať vzdelaniu, výchove a vhodnému usmerňovaniu detí a mládeže mimoriadnu pozornosť ako dôležitému ukazovateľu udržateľného vývoja spoločnosti.

6. DVANÁŠŤ PILIEROV NÁRODNÉHO PROGRAMU VÝCHOVY A VZDELÁVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE NA NAJBLIŽŠÍCH 15 AŽ 20 ROKOV

6.1. Byť vo svete, Európe, na pulze moderného času, vedy, výskumov, poznatkov a pritom ostať sebou.

Európska dimenzia Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov sa prejaví v otvorenosti k Európe a svetu tým, že sa na všetkých úrovniach zintenzívnia kontakty s inými krajinami, že sa Slovensko bude orientovať na hodnoty ľudské, na normy, princípy a legislatívu, ktorá sa uplatňuje vo vyspelých štátoch, napr. na Deklaráciu ľudských práv, Deklaráciu práv dieťaťa a pod., že Slovensko bude na pulze dňa v aplikácii najnovších poznatkov z pedagogiky, psychológie zo sveta, ale pritom si slovenské školstvo zachová svoje tradície, svoju národnú identitu nielen v prístupe k výchove a vzdelávaniu, vo vzťahu k rodnej reči, ale aj v tom, že bude rozvíjať svoju kultúru spolu s kultúrou tu žijúcich národností, utvárať podmienky na školskú a mimoškolskú výchovu a na upevňovanie vzťahov mladej generácie ku kultúrnemu a prírodnému dedičstvu a stavať na histórii slovenského národa a na histórii tu žijúcich národností.

6.2. Zaviesť do praxe teóriu tvorivo – humánnej výchovy.

Tvorivo – humánna výchova predstavuje protiklad výchovy, ktorá v mene ideológie deformovala a direktívne manipulovala človeka. Táto teória predstavuje koncepčný rámec v ktorom môžu vzniknúť rozličné alternatívy a kde sa môže prejavovať sloboda a tvorivosť pedagogického pracovníka. V tejto teórii je osobnosť žiaka, študenta postavená na prvé miesto vo svojej integrite a dynamike rozvoja, vo svojej schopnosti sebarozvíjania. Predpokladáme, že teória bude aplikovaná do obsahu, metód vzdelávania a výchovy, do prístupu učiteľa k žiakom na jednotlivých typoch a druhoch škôl, ako aj na výchovné činnosti. Popri vysokej úrovni vzdelávania a rozvoja poznávacích funkcií, práce s informáciami, teória zdôrazňuje emocionálnu inteligenciu, motiváciu, prosociálne správanie, komunikáciu, morálku, autoreguláciu, schopnosť učiť sa a tvorivosť, čo spolu vytvára ľudskú dimenziu edukácie. Najmä od rozvoja mimopoznávacích funkcií a procesov osobnosti záleží, či sa podarí účinne bojovať proti ľudskému zlu, znížiť počet drogovovo závislých, kriminalitu, vandalstvo, rasové predsudky, ľahostajnosť, poškodzovanie prostredia, agresiu, negatívne ľudské a protispoločenské javy, ale aj redukovať nezamestnanosť a chudobu.

6.3. Zmeniť obsah učiva, redukovať ho, urobiť ho funkčnejším, kontrolovateľnejším a životnejším.

Cieľom kurikulárnej transformácie je zníženie informačnej záťaže a stresu pre žiakov, študentov ale aj učiteľov a vytvorenie priestoru pre školské kurikulum, pre priblíženie sa školy životu, pre zvýšenie motivácie k učeniu sa žiakov, pre tvorivosť učiteľa, pre účinnejšiu etickú a estetickú výchovu. Predpokladá sa redukcia učiva na 60 %, vytvorenie kmeňového, základného učiva, ktoré bude tvoriť štátne kurikulum. Dôležitým pilierom je vytvorenie obsahových a výkonových štandardov, ich pravidelné používanie. Vytvorenie prehľadnosti kvantity a kvality vzdelávacích výsledkov škôl a školských

zariadení, ich kontroly zo strany inšpekcie, rady školy, riaditeľov, nezávislých posudzovateľov (audity), pomocou štandardov a to aj v tom zmysle, že sa výsledky budú zverejňovať a tak sa vytvorí konkurenčné prostredie výchovy a vzdelávania, ktoré bude hnacou silou progresu. V kurikulárnej transformácii je aj špecifikácia vzdelávania a starostlivosti o neštandardné (postihnuté) deti, deti nadané a talentované, deti zo znevýhodneného sociálneho prostredia, deti z menšinových komunit. Dôraz na kurikulárnu transformáciu, kvalitu vzdelávania a neustále monitorovanie a vyhodnocovanie riadenia kvality sa v Národnom programe stáva súčasťou podstaty zmien v edukačnom systéme.

6.4. Diverzifikácia ciest, spôsobov, metód a foriem vzdelávania a výchovy.

Posilnenie vytvárania neštátnych škôl a školských zariadení, posilnenie tvorby alternatívnych škôl a školských zariadení, vlastných vzdelávacích a výchovných programov rešpektujúcich štátne kurikulum bude tvoriť jednu časť diverzifikácie. Implementácia do vzdelávacieho a výchovného procesu viac zážitkových, motivujúcich, autoregulujúcich a kreativizujúcich metód výchovy tiež napĺňa požiadavku diverzifikácie a modernosti edukačného systému. Vytvorenie legislatívnych možností maximálnej priechodnosti vzdelávacích ciest, s ich širokou ponukou vzdelávacích možností a posilnenie, rozšírenie celoživotného vzdelávania a terciárnej sféry vzdelávania, vstup podnikateľov a hospodárskej sféry do vzdelávania, to všetko tvorí základy diverzifikácie ciest edukácie.

6.5. Profesionalizácia a decentralizácia riadenia.

Je ďalším pilierom transformácie slovenského školstva. Ide o prejavenie vyššej dôvery a zodpovednosti školám a školským zariadeniam, riaditeľom škôl, pedagogickým pracovníkom, radám školy, rodičom, miestnej komunite. Nezávislosť škôl a riadenia s uplatnením participácie všetkých zúčastnených na riadení a uplatnenie princípu subsidiarity sa najlepšie prejaví v skutočnej právnej subjektivite všetkých škôl a školských zariadení. Profesionalizácia riadenia a personálnej politiky v školstve je nevyhnutnou podmienkou úspešnosti transformácie školského systému. Väčší vstup rodičov do práce školy, zodpovednosti za výchovu a vzdelávanie detí sú ďalšími podmienkami úspechu reformných zmien.

6.6. Učiteľ – rozhodujúci činiteľ vo výchove.

Kvalitné vzdelávanie pedagogických pracovníkov sa netýka len ich pregraduálnej prípravy, ale aj ich nástupu do práce, celoživotného vzdelávania, motivácie ku vzdelávaniu a dodržiavanie etického kódexu učiteľa. Je potrebné vypracovať profily pedagogických pracovníkov a štandardy pre posudzovanie kvality ich kompetencií v praxi, kariérové cesty a vytvoriť motivačné podmienky pre zvyšovanie kvality a efektívnosti pedagogickej práce v spolupráci s existujúcimi a vznikajúcimi profesijnými a stavovskými organizáciami pedagogických zamestnancov. Rovnako je dôležitá zdravotná a sociálna starostlivosť o pedagogických pracovníkov.

6.7. Finančné zabezpečenie moderného výchovno – vzdelávacieho systému.

Bez vyšších finančných dotácií do školstva, výchovy a vzdelávania, nie je možné uskutočniť ani transformáciu školského systému, ani podstatne zvýšiť kvantitu a zlepšiť kvalitu edukácie. Bez zvýšenia plátov pedagogickým pracovníkom nebude možné uskutočniť Národný program v takej podobe, ako je projektovaný a stane sa len odloženým

dokumentom tejto doby. Národný program požaduje zvýšiť výdavky z verejných, štátnych zdrojov na vzdelávanie z necelých 4 % HDP v súčasnosti na minimálne 5 % do roku 2006 a do roku 2010 minimálne na 6 %.

6.8. Podporné služby školy.

Moderná škola a program výchovy a vzdelávania sa nezaobíde bez špecifických podporných služieb školy. Ide o psychologicko – výchovné poradenské služby, lekársku pomoc, pomoc informatikov, špeciálnych pedagógov, školských psychológov a iných odborníkov, ktorí na profesionálnej úrovni budú pomáhať škole. Najmä z pohľadu preventívnych protikriminálnych a protidrogových programov je potrebné zlepšiť prácu s deťmi a mládežou najmä vo voľnom čase spoluprácou s výchovno-vzdelávacími pracoviskami ďalších rezortov (hospodárstva, životného prostredia, kultúry, zdravotníctva atď.) a ďalšími opatreniami, vrátane prípravy vysokoškolsky vzdelaných pedagógov voľného času, protidrogových koordinátorov a pod. Nie na poslednom mieste treba revitalizovať pedagogický výskum na Slovensku, ktorý bol skoro úplne zlikvidovaný. Bez neho chýba kvalitné poznanie súčasného stavu, príčin tohoto stavu a najmä bude absentovať tvorba a overovanie nových modelov, projektov, foriem, metód, obsahu výchovnej a vzdelávacej práce, ktoré často budú realizované v spolupráci so zahraničím.

6.9. Informačné technológie.

Ak chce Slovenská republika úspešne ašpirovať na vstup do Európskej únie, musí nasledovať krajiny, ktoré na novú informačnú revolúciu systematicky pripravujú svoj vzdelávací systém. Krajiny EÚ rozhodli o pripojení všetkých škôl na internet v roku 2001, vyškolenie všetkých učiteľov pre prácu na internete do roku 2002 a v roku 2003 predpokladajú, že všetci žiaci končiaci školskú dochádzku, budú vedieť pracovať s internetom. Slovenská republika reagovala pohotovo na tieto výzvy projektom Infovek, v rámci ktorého treba v zhode politických strán deklarovať, že do roku 2003 sa pripoja všetky školy na internet, preškolia sa učitelia na prácu s internetom a v roku 2004 všetci žiaci končiaci maturitou budú vedieť pracovať s internetom.

6.10. Ovládanie cudzích jazykov.

Znalosť cudzích, svetových jazykov žiakmi a študentmi je nevyhnutnou podmienkou reformy školstva na Slovensku. Národný program výchovy a vzdelávania požaduje urýchlené zavedenie vyučovania najmenej jedného západného svetového jazyka najneskoršie od tretieho ročníka základnej školy pre všetkých žiakov. To ďalej predpokladá mať dostatok učiteľov cudzích jazykov, dostatočné materiálne vybavenie počítačmi, softvéromi, učebnicami, časové a priestorové podmienky na výučbu cudzích jazykov.

6.11. Odborné a celoživotné vzdelávanie.

Celoživotné vzdelávanie Národný program zdôrazňuje a koncipuje ako nevyhnutný podsystém vzdelávania, ktorý má pružne reagovať na požiadavky trhu, požiadavky globalizácie sveta. Na zabezpečenie zvýšenia kvality odborného vzdelávania a prípravy na povolanie ako podmienky zvýšenia konkurencieschopnosti slovenských výrobcov a poskytovateľov služieb v integrovanej Európe a na posilňovanie spôsobilosti mladých ľudí uplatniť sa na trhu práce, je nevyhnutne systémovo prepojiť vstupné odborné vzdelávanie s

ďalším, celoživotným vzdelávaním. Projektuje posilnenie rekvalifikácii a súčinnosť sociálnych partnerov pri formovaní regionálnej vzdelávacej politiky. Bez nového modelu financovania odborného vzdelávania a celoživotného vzdelávania nie je možné nastoliť prirodzené ekonomické vzťahy do financovania a riadenia kvality. Slovenská republika musí reagovať na tieto požiadavky a verejne deklarovat' rozhodnutie do roku 2002 vypracovať nový model viaczdrojového financovania odborného a celoživotného vzdelávania. Uskutočniť to vo väzbe na daňovú reformu umožňujúcu alokovať finančné zdroje na odborné a celoživotné vzdelávanie občanmi a právnickými osobami.

6.12. Zabezpečenie transformácie školstva.

Metodologickým a realizačným predpokladom realizácie Národného programu výchovy a vzdelávania je zabezpečenie manažérskych štruktúr systémového riadenia tohoto procesu. Ide najmä o pracovníkov Ministerstva školstva, ale dá sa predpokladať aj vytvorenie Riadiaceho tímu s príslušnými subkomisiami, ktorý bude permanentne dbať o to, aby sa Program realizoval v praxi, prípadne aby sa robili užitočné korektúry, lebo deklaruje znova, že Program je otvoreným strategickým dokumentom. Ide o to, aby sa Program stal rezistentným voči politickým zmenám a iným neodborným vplyvom, ktoré budú pôsobiť proti jeho realizácii.

7. STRATÉGIA REFORMNÝCH ZMIEN

Ide o načrtnutie "itineráru", návodu pre tých, ktorí budú mať moc realizovať načrtnuté ciele a zámery Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov. Ide najmä o týchto ľudí a inštitúcie:

- a) *Národná rada Slovenskej republiky - parlament*
- b) *vláda Slovenskej republiky*
- c) *poprední predstavitelia politických strán*
- d) *poslanci týchto strán v parlamente (najmä učitelia)*
- e) *vysokí štátni úradníci a zvlášť manažment ministerstva školstva*
- f) *manažment regionálnych štátnych (mocenských) štruktúr vo vzdelávaní*
- g) *riaditelia škôl a školských zariadení*
- h) *učitelia, rady škôl, komunita,*
- i) *orgány samosprávy,*
- j) *asociácia zamestnávateľských zväzov a združení SR,*
- k) *Konfederácia odborových zväzov SR,*
- l) *Relevantné občianske združenia,*
- m) *Neštátne vzdelávacie inštitúcie dospelých.*

Každý program predstavuje určité nasmerovanie, cielovosť, aby sa práca všetkých spomínaných zainteresovaných ľudí uberala približne k rovnakým, všeobecne a odborne uznávaným cieľom vzdelávania, aby nenastala anarchistická svojvôľa, aby sa vzdelávanie nestalo avantúrou laikov, aby sa osud ľudí vo vzdelávaní nestal hračkou v rukách tých politikov, ktorí využívajú a zneužívajú výchovu a vzdelávanie na dosiahnutie svojich osobných, politických cieľov. Na druhej strane program nie je diktátom sily, je to "diktát" myšlienky, argumentov a to nielen niekoľkých odborníkov na Slovensku, ale smer vzdelávania presadzovaný v globále v moderných krajinách. Nie je to tak uzatvorený systém, aby tam nebolo dosť priestoru pre rozumné a efektívne inovácie, pre tvorivosť.

Úrovnne realizácie:

7.1. Deklaratívne opatrenia Národnej rady SR a administratívne opatrenia vlády SR:

Národná rada a vláda by mali vstúpiť do týchto snáh aj preto, aby sa deklarovalo, že ide o záujem *verejný*. Aj v iných krajinách podobné zmeny začínali deklaratívnymi dokumentmi vlád a parlamentov (*White Paper: Choice and Diversity v Anglicku ai.*). Prehlásením Národná rada nielen deklaruje, že je ochotná urobiť zmeny, ale tiež deklaruje, že je ochotná do týchto zmien investovať, a deklaruje tiež, že si váži občana štátu, lebo chce preňho vytvoriť prostredníctvom vzdelania lepšiu budúcnosť.

7.2. Opatrenia Ministerstva školstva SR ako orgánu zodpovedného za reformu:

Ministerstvo je prirodzeným realizátorom zmien; je to rozporuplné poslanie, lebo má decentralizovať moc, jasne vysloviť strategický zámer právnej subjektivity škôl (a pripraviť na to školy a verejnosť) na jednej strane a na druhej je výkonným garantom samotných zmien na najvyššej úrovni riadenia rezortu. Ide o reálnu autonómiu škôl, nielen personálnu, ale aj pedagogickú a ekonomickú a to na základe jasne vymedzených práv a povinností ako ministerstva školstva, tak aj škôl a celého riadiaceho systému. Odporúčame vytvoriť dočasnú

riadiacu skupinu (výbor, korporáciu), ktorá by koordinovala zmeny, monitorovala ich, korigovala a vyhodnocovala pre realizáciu Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike. Úlohou tohoto tímu by bolo nielen propagovať národný program, korigovať nesprávne mienky, postupy, ale aj identifikovať možné ohrozenia uskutočnenia národného programu v praxi. Mala by to byť skupina, v ktorej budú zastúpení odborníci, manažéri reforiem, odborníci z pedagogiky, psychológie, sociológie, pracovníci ministerstva školstva, ľudia z praxe, zo škôl a školských zariadení, politickí predstavitelia, sociálni partneri, zástupcovia podnikov, firiem, zamestnávateľských zväzov, zástupcovia tretieho sektoru, masmédií. Zmeny možno principiálne implementovať trojako:

- nariadením prostredníctvom zákonov, vyhlášok – legislatívou,
- postupnou infiltráciou na základe logickej validity návrhu, opatrenia, zmeny, na základe oboznámenia sa s návrhom, jeho štúdiom, školením, výcvikom na realizáciu zmeny,
- najprv uskutočnením experimentálneho overovania navrhovanej zmeny a až po overení realizovať návrh, alebo ho zamietnuť, či podmieniť,

7.3. Tvorba nových legislatívnych noriem a financovania školstva

Legislatívne zmeny sa majú uskutočňovať priebežne, ale koordinovane v intenciách cieľov národného programu. Najneskoršie v roku 2002 je potrebné vydať "školský zákon" a následne nadväzujúce vyhlášky, smernice, opatrenia. Školský zákon by mal byť "integrovaným" zákonom, ktorý by zahŕňal v sebe doteraz mnohé čiastkové predpisy týkajúce sa škôl, školských zariadení, výchovy a vzdelávania. Nahradil by značný chaos a nejednotnosť terajších zákonov, vyhlášok, rozličných novelizácií predpisov. Školský zákon by mal byť dosť podrobný, aby sa nemuselo vypracovať množstvo vykonávacích predpisov, vyhlášok, ktoré niekedy nie sú v súlade s duchom programu či základného školského zákona. Zákon o financovaní školstva by tiež mal byť čo najrýchlejšie schválený, najneskoršie v roku 2001 so snahou naplniť požiadavky transparentnosti financovania. Financovanie má byť objektívne, "na hlavu žiaka", plus normatívne ukazovatele.

7.4. Kroky k zabezpečeniu prechodnosti zmien vo verejnosti, sociálny prieskum, úroveň spracovania zmien občanmi, rodičmi a pedagógmi

Dobrá propagácia, objasnenie a vysvetlenie nevyhnutnosti zmien a nevyhnutnosti realizácie Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov je praktickým predpokladom na to, aby sa národný program realizoval, a aby sa postupne dosiahli ciele v ňom prezentované. Sociologické analýzy procesov prijímania a realizácie zmien môžu významne pomôcť ako decíznej sfére, tak aj odborníkom, ktorí majú navrhovať ďalšie kroky postupu pri pozitívnom prijímaní opatrení nielen školskými pracovníkmi, ale celou verejnosťou. Permanentne treba sledovať ako zmeny prijíma verejnosť, politici, učitelia, rodičia, či poznajú zmysel týchto zmien, či im napomáhajú, alebo proces brzdia a treba monitorovať hlavné prekážky zmien a odstraňovať ich. Táto inštitúcia by mala vydávať propagačné materiály a mesačník, kde by sa informovalo o cieľoch, postupoch prác pri realizácii Národného programu. Opakované sociologické prieskumy a marketingový program presadzovania zmien sú nevyhnutnými podmienkami úspechu Národného programu.

7.5. Zapojenie tretieho sektoru a podnikateľskej sféry do podpory reformy

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov by mal byť podporený vedeckou, pedagogickou komunitou (odborne, metodicky), odbormi (politicko-zamestnávateľska kontrola), rodičmi, tretím sektorom, podnikateľmi, sponzormi, aby sa vykryla časť nákladov na zmeny, aby sa podporovali pilotné programy, ktoré by presvedčili o výhodnosti a potrebnosti zmien.

7.6. Zabezpečenie ochrany Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov pri politických zmenách aj proti zneužitiu a "odumretiu" koncepcie

Na Slovensku reformy a zmeny po roku 1990 zlyhali na politickej nevôli nových vlád, ministrov. Ochrana programu zmien sa dá zabezpečiť rýchlou a dobrou tvorbou legislatívnych noriem, ale aj tým, že verejnosť vytvorí tlak na vládu, parlament, aby sa zmeny realizovali. Nie zanedbateľnou silou pri zabezpečení ochrany národného programu sú aj novinári, masmédiá. Očakávame, že učiteľský stav, odbory, profesijné združenia pedagogických pracovníkov tiež nebudú ľahostajne sledovať, ako sa národný program nerealizuje, alebo deformuje. A nedajú sa nebrať do úvahy aj určité medzinárodné súvislosti, záväzky, dohody, mobilita študentov, učiteľov, pracovných síl, kde sa bude požadovať nielen kompatibilita vzdelávacích systémov, ale kde istotne bude cítiť aj tlak politický a sociálny. Cesta evolúcie nie revolúcie v stratégiách zmien bude úspešná vtedy, keď národný program bude dobre poistený proti spochybňovaniu a odmietaniu a to najmä presvedčivými argumentmi, ktoré prijme aj ďalšia vláda. Argumenty majú pripraviť odborníci a presvedčiť nimi verejnosť, aby noví politici nemohli svojvoľne a neodborne meniť podstatu zdokonaľovania výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike.

7.7. Medializácia priebehu implementácie zmien

Medializácia je potrebná nielen pre propagáciu zmien, ale aj pre ochranu programu zmien. Do medializácie by sa mala zapojiť nielen pedagogická tlač pravidelnými príspevkami, ale aj rozhlas, televízia, noviny. Vyžaduje si to mediálneho manažéra a koordinátora, pravidelný monitoring názorov zverejňovaných v médiách a osobitnú kapitolu by mala tvoriť propagácia reformných zmien v medzinárodnom meradle. Predpokladom je napríklad preklad Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov do angličtiny a oboznámenie jednotlivých výborov Rady Európy a iných organizácií a inštitúcií. V televízii by mali byť pravidelne organizované besedy a aj iné typy relácií na oboznamovanie divákov s cieľmi národného programu a so zmenami, ktoré sa realizujú.

7.8. Korekcia priebehu zmien na základe spätných väzieb

Riadiaca skupina by mala pravidelne nielen monitorovať informácie, akcie, implementáciu zmien a jednotlivé kroky realizácie Národného programu, ale mala by ich neustále vyhodnocovať a v nevyhnutných prípadoch korigovať postupy a niektoré riešenia. Korekcia priebehu programu sa dá očakávať, ale nemali by sa korigovať základné princípy, zámery a ciele zmien.

Z á v e r

Predchádzajúce časti Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov rozvádzajú podstatné súvislosti edukačného systému a načrtávajú priority slovenského vzdelávacieho a výchovného systému. Národný program vychádza z medzinárodne prijímaných a stále širšie uplatňovaných základných funkcií vzdelávacích systémov, ktorými bezpochyby sú:

- a) podpora rozvoja osobnosti nielen ako sociálnej bytosti, ale ako individuálnej bytosti so svojimi ambíciami, schopnosťami a skúsenosťami. Ide o vnútornú, vonkajškovo podporujúcu stimuláciu, kultiváciu každej osobnosti, na rozvoj jej potencialít, pretože poznanie a rozvinutie ľudského potenciálu je základom prosperity spoločnosti;
- b) zvýšenie vzdelanosti v spoločnosti vedie k posilňovaniu integrity spoločnosti, pretože vzdelávací systém odovzdávaním uznávaných hodnôt a spoločných tradícií, ale aj vyrovnávaním nerovnosti kultúrneho a sociálneho prostredia podstatne prispieva k obmedzovaniu odstredivých síl v spoločnosti;
- c) výchova k otvorenosti a spolupráci, umožňujúca prijímať a rešpektovať odlišnosti druhých ľudí, národov a kultúr bez pocitu ohrozenia tak, aby sme boli schopní žiť bez konfrontácií a konfliktov;
- d) podpora demokracie a občianskej spoločnosti sa má prejavovať v podpore nezávislých, kriticky mysliacich ľudí. Vzťahy založené na vzájomnom rešpekte sú modelom demokratického spoločenstva rovnoprávných partnerov, ktoré vylučujú autoritátorstvo a manipuláciu s človekom;
- e) zvyšovanie zamestnateľnosti, schopnosti trvalo sa uplatňovať na svetovom trhu práce a to najmä orientáciou na zvýšenie pružnosti a prispôsobivosti založenej na dobrom všeobecnom základe poznania, na iniciatíve a tvorivosti;
- f) zvyšovanie konkurencieschopnosti a prosperity ovplyvňovaním úrovne kvalifikovanosti pracovných síl, rozvíjaním schopnosti inovovať, reagovať na zmeny, využívať nové technológie a zvyšovať celkovú úroveň efektívnosti výroby, práce, výkonov, kvality a riadenia pracovných a spoločenských procesov.

Produktom takéhoto výchovno – vzdelávacieho systému budú ľudia schopní vybudovať a udržiavať civilizovaný, demokratický systém riadenia a organizácie verejných záležitostí, kde vzdelávanie a výchova sú najrozšírenejším verejným záujmom. Vzdelanie pomôže dosiahnuť aj zlepšenú úroveň zdravia populácie, je oprávnený predpoklad, že pozitívne ovplyvní morálku spoločnosti ako aj úroveň individuálnej sebarealizácie. Vyššia vzdelanosť priamo súvisí s trvalým udržateľným hospodárskym progresom a sociálnym rozvojom štátu so zodpovednosťou voči životnému prostrediu. Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov umožní

pozitívne spolunažívanie Slovákov v spoločnosti vyspelých krajín Európy a sveta. Napokon šťastie, produktivita každého človeka a tým aj výkonnosť a sociálny blahobyt spoločnosti, je ideálom, ku ktorému smeruje úsilie Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.

Príloha k Národnému programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.

I. Pre vypracovanie Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike minister školstva SR vymenoval v máji 1999 komisiu v tomto zložení:

László Szigeti - predseda komisie; Ján Galbavý - podpredseda komisie; Oto Klostermann - tajomník komisie; Miron Zelina, Ivan Turek, Vladislav Rosa, Ľubomír Harach (v komisii pôsobil len v čase výkonu funkcie, predsedu výboru NR SR pre vzdelanie, vedu, mládež a šport), René Bílik, Alexander Albert, Ladislav Topolský a Pavol Macák - členovia komisie.

II. Pre vypracovanie čiastkových koncepcií bolo ministrom školstva SR vymenovaných 12 expertných skupín:

<u>Oblasť</u>	<u>Vedúci expertnej skupiny</u>
Predškolská výchova	Elena Pajdlhauserová
Základné školy, základné umelecké školy	Daniela Jančová
Gymnázia a všeobecné vzdelávanie v stredných školách	Igor Gallus
Odborné vzdelávanie v stredných školách	Mária Príkopská
Špeciálne školy	Mária Tekelová
Národnostné školstvo	Ladislav Szabó
Neštátne školstvo	Ján Hero
Školské zariadenia	Eva Tomková
Postavenie učiteľa a jeho ďalšie vzdelávanie	Pavol Blahovec
Psychologické a výchovné poradenstvo a prevencia	Hilda Hushegyiová
Riadenie v školstve	Ján Hudec
Mimoškolské vzdelávanie a mimoškolská činnosť	Ján Šipoš

III. Použitá literatúra

Albert, A.: TQM v škole. MC Bratislava 2001

České vzdelávaní a Evropa: Strategie rozvoje lidských zdrojů v ČR při vstupu do EÚ.
Praha, MŠMTV, 1998

Ďalšie vzdelávanie učiteľov v krajinách Európskej únie a krajín EFTA/EEA. Brussels:
EURYDICE, 1996, ISBN 80-7089-167-9

Education at a Glance: OECD Indicators. Paris:

Education at a Glance 2000. <http://www.oecd.org/els/edu/eag98/eag981.htm>
European Commission: European Report on Quality of School Education 2000
Kallen, D.: Secondary Education in Europe: problems and Prospects. Strasbourg: Council of Europe, 1996

Key Data on Education in Europe. Luxembourg: Official Publications of the European Communities, 2000. ISBN 92-828-8537-2

Koncepcia ďalšieho vzdelávania a rozvoja vysokého školstva do roku 2005 s výhľadom do roku 2015. In: Academia, roč. 9, 1998, č.2., s.3-42

Koncepcia rozvoja vysokoškolského vzdelávania pre 21. storočie schválené vo vláde SR 30.8.2000, www.education.gov.sk

Národní program rozvoje vzdělávání v české republice, (Bílá kniha). MŠMTV, Praha 2001

National Human Development Report: Slovak Republic 1999. ISBN 80-968130-5-6

Riaditelia škôl v štátoch Európskej únie. Bratislava: Národná kancelária EURYDICE, 1996. ISBN 80-7098-175-X

Rybárová, S.: Kúpna sila tarifných zárobkov podľa vybraných druhov povolání. In: Práca a mzda, 1997, č.5., s.1-4

Školství na křižovatce: Výroční správa o stavu a rozvoji výchovněvzdělávací soustavy v letech 1997-1998. Praha: Ministerstvo školství ČR, 1999

Štruktúra systémov vzdelávania a odbornej prípravy v Európskej únii. 2. Vyd. Bratislava: Národná kancelária Socrates. 1997. ISBN 80-7098-148-2

Úloha rodičov vo vzdelávacích systémoch štátov Európskej únie. Bratislava: Národná kancelária EURYDICE, 1997. ISBN 80-7098-170-9

Turek, I.: Školstvo v štátoch OECD a EÚ. MC Bratislava 2001-05-04

Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. IRIS, Bratislava 1996

Komisia európskych spoločenských, Memorandum celoživotného vzdelávania, Brusel 2000

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

II. volebné obdobie

Číslo: 211/2002

1296a

Spoločná správa

výborov Národnej rady Slovenskej republiky o prerokovaní vládneho návrhu MILÉNIA – Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (tlač 1296).

Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelanie, vedu, mládež a šport ako gestorský výbor podáva Národnej rade Slovenskej republiky spoločnú správu výborov Národnej rady Slovenskej republiky o prerokovaní MILÉNIA – Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.

I.

Predseda Národnej rady Slovenskej republiky rozhodnutím č. 1483 z 28. januára 2002 prideliť MILÉNIUM - Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov na prerokovanie všetkým výborom Národnej rady Slovenskej republiky, vrátane Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre Európsku integráciu (okrem Mandátového a imunitného výboru Národnej rady Slovenskej republiky, Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre nezlučiteľnosť funkcií štátnych funkcionárov, Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Slovenskej informačnej služby a Osobitného kontrolného výboru Národnej rady Slovenskej republiky na kontrolu činnosti Vojenského spravodajstva).

Predseda Národnej rady Slovenskej republiky zároveň určil lehotu prerokovania materiálu vo výboroch do 7. mája, v gestorskom výbore do 10. mája a uložil mu, aby predložil národnej rade správu o výsledku prerokovania materiálu vo výboroch a návrh na uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky.

II.

Určené výbory prerokovali MILÉNIUM - Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov v lehote stanovenej predsedom Národnej rady Slovenskej republiky okrem Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre hospodárstvo, privatizáciu a podnikanie.

Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre pôdohospodárstvo materiál prerokoval avšak neprijal uznesenie, lebo podľa § 52 ods. 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 360/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov nesúhlasila s ním nadpolovičná väčšina prítomných členov výboru (počet členov výboru 12, prítomných 9 poslancov, za návrh uznesenia hlasovali 3 poslanci a 6 poslanci sa hlasovania zdržali).

Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre Európsku integráciu taktiež materiál prerokoval ale neprijal uznesenie, pretože nebol uznášaniaschopný.

Všetky výbory, ktoré uznesenia prijali

zhodne odporúčajú Národnej rade Slovenskej republiky

MILÉNIUM - Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (tlač 1296)

vziať na vedomie.

Ústavnoprávny výbor Národnej rady Slovenskej republiky,
Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre verejnú správu,
Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva národnosti,
Zahraničný výbor Národnej rady Slovenskej republiky,
Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre kultúru a médiá,
Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre životné prostredie a ochranu prírody a
Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelanie, vedu, mládež a šport

odporúčajú Národnej rade Slovenskej republiky

žiadať vládu,

aby v roku 2004 a následne každý druhý rok do konca decembra predkladala na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky Správu o stave školstva v Slovenskej republike, v ktorej bude obsiahnuté aj plnenie zámerov vyplývajúcich z Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.

III.

Gestorský výbor na základe uvedených stanovísk

o d p o r ú č a

Národnej rade Slovenskej republiky

1.) vziať na vedomie

MILÉNIUM - Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (tlač 1296)

2.) žiadať

vládu Slovenskej republiky,

aby v roku 2004 a následne každý druhý rok do konca decembra predkladala na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky Správu o stave školstva v Slovenskej republike, v ktorej bude obsiahnuté aj plnenie zámerov vyplývajúcich z Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.

Predmetná spoločná správa výborov Národnej rady Slovenskej republiky (tlač 1296a) bola schválená uznesením Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre vzdelanie, vedu, mládež a šport (gestorský výbor) č. 378 zo dňa 14. mája 2002.

Bratislava 14. máj 2002

Eva Rusnáková v. r.
predsedníčka
Výboru NR SR pre vzdelanie, vedu,
mládež a šport

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ SLOVENSKE REPUBLIKY

Číslo: 211/2002

Návrh

UZNESENIE

NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

z2002

k MILÉNIU - Národnému programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (tlač1296)

Národná rada Slovenskej republiky

A. berie na vedomie

MILÉNIUM - Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov (tlač1296)

B. žiada

vládu Slovenskej republiky,

aby v roku 2004 a následne každý druhý rok do konca decembra predkladala na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky Správu o stave školstva v Slovenskej republike, v ktorej bude obsiahnuté aj plnenie zámerov vyplývajúcich z Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov.